

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА “ХОХЛИЧ” ПРОТИ УКРАЇНИ

(ЗАЯВА № 41707/98)

Рішення

Страсбург

29 квітня 2002 року

Це рішення набуває статусу остаточного відповідно до обставин, що зазначені в параграфі 2 статті 44 Конвенції. Воно може бути редакційно відредаговано

В справі “Назаренко проти України”

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою у складі:

П. Ніколас Братса, Президент,

П. М. Пеллонпя,

Пані Е. Палм,

П. Дж. Макарчик,

Пані В. Стражніцка,

П. В. Буткевич,

П. Р. Марусте, судді,

та п. М. О’Бойл, Секретар Секції,

порадившись у нарадчій кімнаті 25 березня 2003 року,

вносить таке рішення, що було прийняте цього останнього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа ґрунтується на заяві (№ 41707/98), поданої в Суд проти України Миколою Хохлич, польської національності (далі - “заявник”) 09 лютого 1998 року відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі - “Конвенція”).

2. Заявника в Суді представляє п. Воскобойников та з червня 2000 р п. Хитсинський та п. Стецько. Український Уряд (далі - "Уряд") представляє Уповноважений, пані В.Лутковська з Міністерства юстиції.
3. Заявник стверджував, між іншим, що умови, у яких він утримувався в "коридорі смерті" у тюрмі м. Хмельницького, можна вважати нелюдським та таким, що принижує людську гідність, поводженням.
4. Заяву було передано до Суду 1 листопада 1998 року, коли набув чинності Протокол № 11 до Конвенції (стаття 5 § 2 Протоколу №11).
5. Заяву було передано до Четвертої секції Суду (параграф 1 правила 52 Регламенту Суду). У цій секції відповідно до правила 26 § 1 Регламенту Суду була сформована палата, яка повинна була розглядати справу.
6. Порадившись зі сторонами, Президент Палати прийняв рішення, що в інтересах належного судочинства провадження у справі повинно відбуватися одночасно з провадженням у справах "Назаренко проти України", "Алієв проти України", "Данкевич проти України", "Полторацький проти України", "Кузнецов проти України" (заяви №№ 39483/98, 41220/98, 40679/98, 38812/97, 39042/97 (ст. 43 § 2 Регламенту))
7. Своїм рішенням від 25 травня 1999 року палата визнала заяву частково прийнятною. 07 та 08 жовтня 1999 р. Суд здійснив візит для оцінки обставин до тюрми м. Хмельницький.
8. Уряд, але не заявник, подали свої зауваження щодо суті заяви (параграф 1 правила 59).
9. 1 листопада 2001 року Суд змінив склад Секцій (параграф 1 правила 25). Цю справу було передано новому складу Четвертої секції.
10. У термін 13-15 червня 2000 р. на запит Суду Інститут фізичної та пульмонології ім. Яновського здійснив незалежну медичну експертизу заявника та його співкамерника п. Р. Юсева.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Загальний опис подій

11. У лютому 1995 р., заявник, якому тоді було 19 років, був заарештований міліцією у зв'язку із деякими подіями та 13 березня 1995 р. він був залишений під ватрою до проведення попереднього розслідування.
12. 09 лютого 1996 р. Хмельницький обласний суд визнав заявника винним у скоєнні 2-х вбивств та засудив заявника до смертної кари.
13. 26 березня 1996 р. Верховний Суд України підтримав рішення суду першої інстанції.
14. У вересні 1997 р. у заявника був виявлений туберкульоз.
15. 29 жовтня 1997 р. Прокурор Хмельницької області проінформував мати заявника, що національне законодавство не дозволяє візити нотаріуса до осіб, які засуджені до страти. 30 жовтня 1997 р. Міністерство внутрішніх справ підтвердило цю інформацію.
16. 10 грудня 1997 р. обласний суд надав заявникові дозвіл на візит нотаріуса.

17. 06 січня 1998 р. Перша Хмельницька державна нотаріальна контора підтвердила, що між 05 грудня 1997 р. та 06 січня 1998 р. вона не отримувала будь-якого письмового дозволу для візиту до заявника.
18. 10 лютого 1998 р. нотаріус відвідав заявника та засвідчив підпис заявника на дорученні.
19. Мораторій на виконання смертної кари був проголошений Президентом України 11 березня 1997 року. Рішенням № 11рп/99 від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав неконституційними положення Кримінального кодексу стосовно смертної кари. Покарання у вигляді смертної кари було, таким чином, замінене на довічне ув'язнення відповідно до Закону № 1483-III від 22 лютого 2000 р.
20. 21 червня 2000 р. обласний суд замінив заявнику покарання у вигляді смертної кари на довічне позбавлення волі.

В. Усні свідчення перед делегатами Суду

21. Свідчення заявника та 4 інших свідків були отримані делегатами Суду у Хмельницькій тюрмі 07 та 08 жовтня 1999 р. Ці твердження можуть бути коротко викладені таким чином:

1. Заявник

(а) Основні умови утримання заявника в “коридорі смерті”

22. Заявник стверджував, що він був проінформований про його права та обов'язки як засудженої особи 22 вересня 1999 р, коли йому було надано листівку із викладеними правами та обов'язками ув'язненого. Він повинен був підписати цей документ.
23. Він підтвердив, що бажає знаходитися у камері наодинці. На день візиту делегатів Суду до слідчого ізолятору м. Хмельницького він утримувався у одиночній камері.
24. Заявник не скаржився на медичний догляд у слідчому ізоляторі, окрім догляду щодо туберкульозу. Він звертався із проханням щодо стоматологічного лікування, однак йому повідомили, що протягом такого лікування повинен бути присутній караульний і що лікування буде дуже довгим. Він поскаржився щодо такої практики до голови медичного підрозділу слідчого ізолятору та до фельдшера. Однак він ніколи не подавав письмові скарги. Він також не повідомляв свою матір про його проблеми із зубами.
25. Заявник стверджував, що він майже завжди був голодний. Більше того, гаряча вода, яку приносили із кухні, ніколи не була достатньо гаряча, щоб приготувати чай.
26. Він також стверджував, що температура у його камері була задовільна лише влітку, але зимою було дуже холодно.
27. Йому дозволяли приймати гарячий душ один раз на тиждень, але, згідно його тверджень, ванна кімната була у неприйнятному стані.
28. Єдина лампа у його камері була ввімкнена 24 години на добу, але вона не дуже турбувала заявника. Вікно відкривалось персоналом слідчого ізолятору протягом його прогулянок вдень. Він не міг відкривати його самостійно. Згідно його тверджень, вікно було зачинено ставнями до 01 жовтня 1999 р.
29. Він заявляв, що його туалет в камері не закривався. Він мав можливість змивати.
30. Заявник стверджував, що умови у камерах, які він раніше займав, були такими ж.

31. Він підтвердив, що 25 лютого, 29 квітня та 27 жовтня 1998 р. він написав, за власним бажанням, три заяви, згідно яких він не мав жодних скарг на адміністрацію слідчого ізолятору. Він написав ці заяви на прохання адміністрації слідчого ізолятору, але він не був повідомлений, навіщо ці заяви потрібні. Він підтвердив, що ніякого тиску на нього у зв'язку із цими заявами на нього не здійснювалось.
32. Заявник сказав, що протягом його перебування у слідчому ізоляторі його ніколи не наказували.
33. Він заявив, що у 1997 р. він довідався про мораторій на смертну кару. Але він ніколи не був формально повідомлений про це національною владою.

(в) деталі щодо хвороби заявника на туберкульоз

34. Заявник стверджував, що він був поміщений у камеру із чоловіком, п. Юсевим, який хворів на туберкульоз і що він також був інфікований на цю хворобу. Він сказав, що він пройшов перше рентгенівське дослідження у березні 1995 року, коли він був поміщений до слідчого ізолятору м. Хмельницького. Згідно його тверджень, між березнем та вереснем 1997 р. він не проходив рентгенівське дослідження. Він підтвердив, що знаходився разом із п. Юсевим 5 місяців, між 03 лютого та 04 червня 1997 р.
35. Заявник стверджував, що ув'язнені проходили рентгенівське дослідження кожні 6 місяців і що їм надавалися спеціальні засоби для того, щоб запобігти процесу розвитку туберкульозу. Проте, заявник не відповів на коментарій делегатів Суду: "Ви стверджуєте, що Ви проходили дослідження кожні 6 місяців. Але це не відповідає тому періоду, який ми раніше обговорювали, тому що Ви сказали, що Ви не проходили дослідження з 05 березня 1995 р. до вересня 1997 р."
36. Згідно тверджень заявника, окрім п. Юсева, ніхто більше, з ким він знаходився у камерах, не був хворий на туберкульоз.
37. Він сказав, що препарат проти туберкульозу був наданий його родиною. Стан його здоров'я не покращився одразу ж після застосування препарату. Він сказав: "Стало гірше з самого початку. Але оскільки я став отримувати медикаменти, стан мого здоров'я покращився." Він не був госпіталізований.

(с) практика слідчого ізолятору щодо кореспонденції заявника та отримання посилок, передач та бандеролей.

38. Заявник стверджував, що доки смертний вирок не вступив у силу, йому було дозволено отримувати щомісячно одну посилку із речами, які придбані у тюремному магазині. 05 жовтня 1998 р. він отримав першу посилку від його матері. Він бажав отримати більше посилок, або бандеролей. Він ніколи не був покараний адміністрацією слідчого ізолятору шляхом обмеження кількості посилок, які могли бути направлені йому його родиною.
39. Заявник сказав, що до 23 вересня 1999 р. він не був повідомлений, що він має право відправляти та отримувати листи та посилки до та від своєї родини. Але заявник сказав, що він писав один лист на місяць.

(d) практика слідчого ізолятору щодо прогулянок

40. Заявник підтвердив, що він мав щоденну одногодинну прогулянку після 5 травня 1998 р. Прогулянки відбувались кожного дня, але заявник, оскільки він не мав годинників, не міг сказати чи дійсно вони продовжувались 1 годину. У нього не складалося враження, що ці прогулянки були скорочені. Він повинен був гуляти на одинці та бути із надягнутими наручниками, навіть у зимовий час, що позбавило його

можливості робити фізичні вправи. Він сказав, що коли він був у камері із іншим ув'язненим, вони ходили разом.

(е) візит нотаріуса до заявника

41. Заявник підтвердив, що дозвіл від адміністрації слідчого ізолятора на візит нотаріуса не надавався та був наданий тільки після рішення обласного суду і що нотаріус відвідав його 02 лютого 1998 р. Він скаржився, що рішення суду було винесено 10 грудня 1997 р., але дозвіл був наданий через 2 місяці. Проте ця затримка не завдала йому ніякої шкоди.
42. Згідно тверджень заявника, нотаріуса до слідчого ізолятора запросила його мати. Він особисто ніколи не подавав заяву письмово – тільки усно.

(ф) практика слідчого ізолятора щодо візитів родичів до заявника

43. Заявник сказав, що його мова його матері польська. Він зіткнувся із деякими проблемами стосовно спілкування його родичів із адміністрацією слідчого ізолятора. Він підтвердив, що справа була владнана 7 місяців тому.

2. П. Анатолій Р. Юрченко

44. Свідок був начальником слідчого ізолятору м. Хмельницького. Він працював начальником 12 років.

(а) Основні умови тримання заявника в “коридорах смерті”

45. Свідок сказав, у слідчому ізоляторі було ув'язнено біля 584 особи, серед яких 411 знаходились під слідством та 173 засуджених. 9 ув'язнених знаходились у камерах смертників. Вони знаходились у окремому коридорі у восьми спеціальних камерах, які пристосовані для цієї категорії ув'язнених.
46. З початку заявник знаходився у камері із іншим ув'язненим. На день прибуття делегатів він утримувався в окремій камері. Згідно його тверджень, засуджені до страти утримувались у камерах по дві особи та за їх власним бажанням в окремих камерах. Слідчий ізолятор вів запис переміщення ув'язнених.
47. Згідно його тверджень, заявник спочатку був ув'язнений на три роки у 1994 р. Він був звільнений після амністії Президента України. Він був заарештований знову 10 березня 1995 р. та поміщений до слідчого ізолятору м. Хмельницького 13 березня 1995 р.
48. Свідок заявив, що ув'язнені мали право направляти скарги щодо умов їх утримання через співробітника слідчого ізолятора, відповідального за відповідну частину слідчого ізолятора, який проходить регулярно всі камери та реєструє всі скарги та передає їх начальнику слідчого ізолятора. Свідок підтвердив, що всі внутрішні скарги були зареєстровані.
49. Він сказав, що заявник ніколи не подавав письмові скарги ані йому, ані прокурору, ані до Верховного Суду. Всі скарги подавались від імені заявника його матір'ю. Протягом знаходження у слідчому ізоляторі заявник особисто подав одну заяву про виділення матрацу. Його мати спілкувалась із свідком, коли скаржилась на заходи щодо посилок та бандеролей та щодо її зустрічей із заявником.
50. У відповідь на питання делегатів: “Чи були випадки, окрім тих, про які веде мову заявник, коли скарга, яка стосується умов утримання під вартою або поганого поведження персоналу слідчого ізолятора призвела до таких наслідків, як догана або покарання?”, свідок відповів : “Ні, ми не має таких прикладів”.
51. Свідок розцінив як позитивні останні зміни стосовно умов утримання осіб, засуджених до смертної кари, у результаті мораторію на виконання покарань.

(в) деталі щодо туберкульозу заявника

52. Свідок заявив, що протягом досудового слідства та після проголошення вироку заявник утримувався разом із п. Юсевим. Обидва вони були здорові у той час, що підтверджує рентгенівське дослідження.
53. 04 липня 1997 р. регулярне медичне дослідження виявило у п. Юсева туберкульоз, після чого почалось його лікування. У той же час заявник був відокремлений від п. Юсева та мав запобіжне лікування як особа, що мала контакт із інфікованим хворим. Фактично, через два місяці у заявника теж був виявлений туберкульоз, що потягло відповідне лікування заявника.
54. У відповідь на коментарій делегатів: “Перше дослідження п. Юсева відбулось 04 липня 1997 р. У той же час заявника також перевірили і виявили підозру на туберкульоз. Пізніше, 18 вересня 1997 р., підозра змінилася на підтвердження діагнозу, тому що рентгенівське дослідження підтвердило наявність хвороби,” свідок заявив: ”Я би хотів, щоби ви знали, що кожний ув’язнений проходить медичну перевірку при його прибутті. Він обстежується рентгеном та розміщується у відповідній камері.”
55. Заявник сказав, що голова медичного підрозділу працював у слідчому ізоляторі м. Хмельницького протягом 5 років та працював там як лікар між 1995 та 1997 рр., коли у заявника був виявлений туберкульоз і коли його почали лікувати.
56. Він також заявив, що у 1999 р. 23 особи, які утримувались у слідчому ізоляторі, хворіли на туберкульоз. Вони утримувались окремо і до них застосовувались заходи для попередження будь-яких контактів із іншими ув’язненими.

(с) практика слідчого ізолятору щодо кореспонденції та отримання посилок та бандеролей

57. Згідно тверджень свідка, слідчий ізолятор веде реєстр вхідних та вихідних листів. Кожний ув’язнений має окрему справу, у якій адміністрація слідчого ізолятору фіксує всю його кореспонденцію, посилки та зустрічі.

(d) візит нотаріуса до заявника

58. У відповідь на коментарій делегатів: “У 1997 р. мати заявника запитувала неодноразово, щоб начальник слідчого ізолятору засвідчив довіреність її сина юристові або щоб дозволив візит нотаріуса. Нотаріус був допущений до заявника 10 лютого 1998 р., але співставлення із іншими справами дає підстави вважати, що відбулась затримка у декілька місяців,” свідок заявив: “Дозвіл на зустріч із нотаріусом був наданий обласним судом. Тільки після того, як ми отримали цей дозвіл, ми допустили цей візит.” Він підтвердив, що мати заявника була повідомлена про те, що начальник закладу попереднього ув’язнення не уповноважений засвідчувати підпис на довіреності. Свідок додав, що згідно українського законодавства, якщо ув’язнений бажає бачити свого юриста, він направляє запит до начальника слідчого ізолятору. Якщо юрист має всі необхідні документи, які засвідчують, що він є адвокатом, йому надається дозвіл бачитися із ув’язненим хоч кожного дня без будь-яких обмежень. Проте, правила, які регулюють візити нотаріуса інші.
59. Представник Уряду пояснив, що у відповідності з національним законодавством адвокат має право побачення із клієнтом у будь-який час без обмеження терміну цих зустрічей, про що було зазначено вище начальником слідчого ізолятору. Представник заявника перед Європейським судом п. Воскобойніков не був адвокатом та не мав законних підстав. Якщо б він був адвокатом, довіреність йому була б непотрібна.

60. Свідок далі заявив, що оскільки п. Воскобойніков не був адвокатом, він не був зобов'язаний надавати йому будь-яку інформацію, включаючи інформацію, яка стосується режиму, застосованого до заявника.

пані Марія Й. Хохлич

61. Свідок є матір'ю заявника.

(а) загальні умови утримання заявника у камері смертників

62. Свідок заявила, що електрична лампа у камері її сина була дуже жаркою та світила весь час. У камері не було денного світла. Камера була дуже сирою та холодною. Їжа була, відповідно до її тверджень, також дуже поганою. Вона сказала, що вона скаржилась про ці факти до начальника слідчого ізолятору та до голови департаменту по виконанню покарань.

63. Вона заявила, що її синові інколи замість чаю давали гарячу воду.

64. У відповідь на питання делегатів: “Ми були проінформовані, що ваш син надав декілька заяв, які підтверджують, що він не має ніяких претензій щодо умов утримання, медичного обслуговування тощо. Чи говорив ваш син, що він був примушений надати такі заяви?”, свідок заявила: “Після того, як ми звернулись до Ради Європи, мій син та інші ув'язнені написали заяву, що вони не бажають, щоб приїхала делегація. Я говорила із моїм сином, і він сказав мені, що я не знаю багатьох речей, і я зрозуміла, що він мав на увазі.”

(в) деталі щодо хвороби заявника на туберкульоз та інших проблем із здоров'ям

65. Свідок заявила, що її син захворів на туберкульоз у слідчому ізоляторі. Під час зустрічі він сказав, що кашляє кров'ю. Пізніше вона звернулася із заявою до начальника слідчого ізолятору із скаргою, що заявник ділить камеру із хворою людиною. Вона також звернулася із заявою до влади для отримання медичної допомоги. Ліки частково були принесені нею, а частково надані медичним департаментом слідчого ізолятору. Згідно тверджень свідка, медична допомога була недостатньою.

66. Свідок сказала, що заявник мав проблеми із печінкою та шлунком, а також із зубами. Вона звернулася до лікаря слідчого ізолятору, але отримала відповідь, що слідчий ізолятор не має достатньо медичних засобів, щоб забезпечити ув'язненим необхідний стоматологічний догляд. Вона сказала, що її сину вирвали два зуби без застосування анестезії і що вона скаржилась на це і усно і письмово.

67. Далі вона сказала, що вона хотіла принести деякі препарати її синові до слідчого ізолятору, але начальник слідчого ізолятору не дав на це дозволу. Вона заявила: “Препарати від туберкульозу або грипу, загальні болезаспокійливі я звикла носити їм регулярно. Проте, такі, як тваринний жир, мені дозволили передавати лише 2 або 3 місяці тому.”

68. У відповідь на питання делегатів: “Адміністрація слідчого ізолятору наполягає на тому, що п. Юсів був обстежений рентгеном 19 серпня 1995 р. і що він не був хворий на той час. Вважаючи, що вони обидва захворіли, але Ваш син не заразився від п. Юсева, чи маєте Ви якісь коментарі щодо цих тверджень?”, свідок заявила: “Вони знайшли туберкульоз спершу у Юсева і після того, як вони обидва були у одній камері, вони віднайшли туберкульоз і у мого сина.” У відповідь на коментарій делегатів: “Згідно наших записів, обстеження, яке виявило у п. Юсева туберкульоз, проводилось 04 липня 1997 р., а Ваш син знаходився із ним з 05 лютого до 04 липня 1997 р. Адміністрація наполягає на тому, що одразу, як було виявлено стан здоров'я п. Юсева, ваш син був переведений до іншої камери”, свідок заявила: “Ні. Це

неправда. Інший ув'язнений, який знаходився із п. Юсєвим до мого сина, сказав, що навіть тоді він кашляв кров'ю.”

69. Свідок далі сказала, що вона просила доступу до медичної справи її сина, але їй було відмовлено. Її запит щодо обстеження її сина спеціалістом також був відхилений. Їй було сказано, що обстеження такого роду ув'язненим такої категорії неможливе.

(с) практика слідчого ізолятору щодо отримання посилок та бандеролей

70. Свідок підтвердила, що її син отримав першу посылку 05 жовтня 1998 р. Вона просила дозволу надіслати посылку у деяких попередніх випадках, доки її син не захворів, але у дозволі було відмовлено. Її перша заява була направлена півтора роки тому.
71. Свідок сказала, що у серпні 1999 р. адміністрація слідчого ізолятору не хотіла приймати її передачі її синові. Їй було сказано, що така категорія ув'язнених не має права отримувати звичайні послілки, а лише 2 маленькі передачі на рік. Вона скаржилася “всюди”, але без ніякого успіху.

(d) практика слідчого ізолятору щодо щоденної прогулянки

72. Свідок сказала, що заявникові не дозволялося гуляти, доки вона не звернулася до Ради Європи. Згідно її тверджень, йому дозволили мати щоденні прогулянки з квітня 1998 р. Свідок підтвердила, що її син скаржився начальнику слідчого ізолятору, що його руки були сковані наручниками протягом прогулянки.

(е) практика слідчого ізолятору щодо візитів матері заявника

73. Свідок сказала, що її син був із скованими наручниками руками протягом її зустрічей із ним. Більше того, вони зіткнулись із проблемами, коли вони говорили польською при зустрічах. Згідно її тверджень, начальник слідчого ізолятору прийшов на одну з їх зустрічей із магнітофоном.

4. П. Олег С. Вичавка

74. Свідок був лікарем слідчого ізолятору та головою медичного департаменту слідчого ізолятору з 01 червня 1999 р. Раніше він працював у слідчому ізоляторі лікарем з 1995 р.
75. Він заявив, що медичний підрозділ включає 2 лікарі, які працюють постійно, та кілька лікарів за сумісництвом: стоматолог, дерматолог, спеціаліст рентгенолог, голова лабораторії та пульмонолог. Він також включає 2 медичних помічника та медичну сестру за сумісництвом, асистента рентгенолога та асистента лабораторії. Він вважав такий персонал достатнім для потреб слідчого ізолятору м. Хмельницького. Він підтвердив, що не було різниці між категоріями ув'язнених в очах персоналу медичного підрозділу. Кожного дня медичний асистент обходив всі камери у слідчому ізоляторі. Якщо він був спроможний забезпечити необхідну допомогу, він робив це. Якщо ні, він організовував відвідування лікаря або відповідного спеціаліста.
76. Свідок заявив, що ті ув'язнені, які знаходились у слідчому ізоляторі більше 6 місяців, обстежувались рентгеном на регулярній основі кожні 6 місяців.
77. У відповідь на питання делегатів: “Ми маємо інформацію, що заявник та п. Юсєв були обстежені рентгеном після прибуття до слідчого ізолятору 13 та 19 серпня відповідно. Ці обстеження не дали ніяких показань щодо наявності туберкульозу. Заявник та п. Юсєв потім знаходились у камері з 03 лютого до 04 липня 1997 р. 04 липня 1997 р. регулярний медичний огляд виявив у п. Юсєва туберкульоз легень без росту мікробактерій. Потім заявник став подавати симптоми і виникла підозра на наявність туберкульозу і в нього. Це було підтверджено рентгенівським

дослідженням 18 вересня 1997 р. Ми би хотіли задати Вам дуже важливе питання та ми би хотіли перевірити це медичними справами. У період між обстеженням у 1995 р. та обстеженням, яке виявило туберкульоз спершу у п. Юсева, а потім у заявника, чи були регулярні та обов'язкові піврічні рентгенівські обстеження цих двох осіб?" свідок заявив: "Не кожні 6 місяців, але 1 раз на рік. Була різниця між звичайними ув'язненими та ув'язненими, засудженими до смертної кари, які знаходились у більш жорстких умовах з 1995 р. до 1996 р". Згідно тверджень свідка, здійснення піврічних обстежень не могло завадити поширенню туберкульозу, оскільки не було можливості уникнути зараження. Він сказав, що заявник та п. Юсів були єдиними двома випадками, коли ув'язнені контактували із туберкульозом у слідчому ізоляторі.

78. Свідок додає, що останнє рентгенівське дослідження заявника не показало ніяких ознак нітрифікації, фіброзу або деформації легень. Дослідження п. Юсева показало лише ознаки фіброзу. Вони зараз у спеціальній групі ув'язнених та будуть під медичним наглядом наступні 5 років, протягом яких вони отримають превентивне лікування для уникнення рецидиву.
79. У відповідь на питання делегатів: "Заявник скаржився, що він захворів, тому що він утримувався у камері із особою, яке вже хворіло. Уряд сказав, що хвороба не була передана, тому що вони захворіли у один і той же час. Що ви думаєте про це?", свідок заявив: "Так, вони утримувались разом 5 місяців. Але коли у п. Юсева був виявлений туберкульоз, він одразу був поміщений в окрему камеру. Йому було призначене лікування, а заявник як особа, яка мала контакт із ним, отримав превентивне лікування." Згідно його тверджень, п. Юсів пройшов рентгенівське дослідження у 1996 р. після скарг на симптоми туберкульозу.
80. Свідок підтвердив, що призначалась спеціальна дієта "8В" для тих осіб, які хворіли на туберкульоз. Він визнав, що не завжди було регулярне постачання м'яса, але молоко та масло були завжди доступні для дієти. Більше того, відсутність деяких продуктів компенсувалися тим, що ув'язнені отримували від своїх родичів у посылках.
81. Він сказав, що умови у камерах, де утримувались хворі на туберкульоз, були дещо кращі, ніж умови у інших камерах. Самі камери були більше.
82. Свідок далі заявив, що заявник скаржився на проблеми із зубами. Два зуби були вирвані, оскільки не було можливості вилікувати їх. Він підтвердив, що зуби вибиваються тільки у випадку, якщо їх неможливо вилікувати. Медичний департамент не мав можливості застосовувати повну анестезію, але використовував місцеву. Не було проблем із тим, щоб поставити штучний зуб, але проблема була із нестачею грошей. У таких умовах ув'язнені повинні були платити гроші за матеріали, щоб інші спеціалісти приходили до слідчого ізолятору.
83. У відповідь на ремарку делегатів: "Вчора заявник скаржився, що у ванній кімнаті настільки холодно, що можна захворіти. Ми були там вчора, і там дійсно холодно. Ви бачили це місце?", свідок сказав: "Так. Стало холодніше з вчорашнього дня; до цього було відносно тепло. Але 15 жовтня буде увімкнене опалення."
84. У відповідь на питання представника заявника: "Як Ви можете пояснити логічне протиріччя: п. Юсів не мав росту мікробактерій, але після цього він заразив заявника?", свідок сказав: "Кожна людина має бацили туберкульозу. При деяких умовах бацили починають активно діяти. Два ув'язнених були разом довгий період часу, майже 2,5 роки. Та твердження заявника щодо його зараження п. Юсевим ненадійні." У відповідь представник заявника задав наступне питання: "Як Ви поясните твердження інших ув'язнених, які знаходились разом із п. Юсевим до заявника, які бачили, як п. Юсів кашляє кров'ю вже тоді? Чи це не є симптомом

туберкульозу у заразній формі?», свідок сказав: “Тільки лікар може сказати. Кров могла бути з ясен, зубу або носу. Джерело може бути визначене тільки лікарем. Я не маю ніякої інформації від інших ув’язнених, я знаю тільки те, що сказав заявник. Ранні тести не виявили у п. Юсева ніяких бактерій.”

85. Свідок визнав, що слідчий ізолятор не був обладнаний лабораторією, але використовувала лабораторію госпітально Міністерства внутрішніх справ та для тесту на туберкульоз – обласний туберкульозний диспансер. Він сказав, що медичний департамент слідчого ізолятору посилає ув’язненого до туберкульозного диспансеру тільки якщо є підозра на хворобу. Заявника останній раз консультували 07 жовтня 1998 р. Після цього він був переведений до 2 групи. Свідок не отримав від матері заявника ніяких запитів для проведення детальних тестів після того, як у заявника був виявлений туберкульоз.
86. Він підтвердив, що родичі можуть надсилати додаткові посилки ув’язненим, які хворіють на туберкульоз. Дозвіл може бути наданий адміністрацією слідчого ізолятору на його пропозицію. Проте, він не надавав таких пропозицій у випадку із заявником.
87. Свідок надалі підтвердив, що медичний підрозділ набув необхідне стоматологічне обладнання. Родичі ув’язнених повинні оплатити вартість матеріалів. Якщо на рахунку ув’язненого є гроші, медичний департамент може організувати лікування. Згідно його тверджень, заявник офіційно надавав запит про штучні зуби за два дні до візиту делегатів до слідчого ізолятору м. Хмельницького. Його мати не подавала заяву свідку на таке лікування, але вона могла звертатися до начальника слідчого ізолятору.

С. Перевірка слідчого ізолятору м. Хмельницького

88. Делегати Суду відвідали камеру, у якій утримувався заявник. Камера заявника була біля 9 кв.м. Камера була у порядку та чиста. У ній був відкритий туалет, умивальник із холодною водою, два ліжка, прибиті до полу, центральне опалення та вікно з решіткою. Там були декілька книг, газет та чашка для чаю. Склалося враження про достатнє опалення та вентиляцію.
89. Делегатам було продемонстровано душову кабінку, яка була біля 1 кв.м. площею. Стеля була покрита лише решіткою. Вона була освітлена електричною лампою та була дуже холодною.
90. Делегати також відвідали двір для вправ.

Д. Витяги з висновків незалежної медичної комісії, яка досліджувала стан здоров’я заявника та п. Юсева

91. Комісія встановила таке.

Заявник був поміщений до слідчого ізолятору м. Хмельницького 13 березня 1995 р. При цьому він був обстежений терапевтом, який надав висновок, що заявник був здоровий. Його перше рентгенівське дослідження, яке було здійснене 15 березня 1995 р., встановило, що його легені та серце були у нормальному стані. Бактеріологічний аналіз на дизентерію, тиф або паратиф не показали ніяких ознак хвороб. Дослідження крові заявника дали негативну реакцію. Заявникові провели повне медичне обстеження, а також судову психіатричну експертизу, здійснену Хмельницьким обласним

психіатричним відділенням №1 у травні 1995 р. Висновок про осудність був винесений у відповідності до психопатії.

16 червня 1996 р. заявник пройшов рентгенівське дослідження, яке не показало ніяких ознак хвороби серця або легень.

З 13 березня до 18 листопада він утримувався у окремій камері. З 18 лютого 1996 р. до 23 квітня 1997 р. заявник та п. Юсів знаходилися разом у камері. З 23 квітня до 4 листопада 1997 р. вони знову займали окремі камери. Після цього у заявника було виявлено туберкульоз легенів, і він був переміщений до камери п. Юсева, який також хворів на туберкульоз. Вони знаходилися разом у камері з 04 листопада 1997 р. до 09 червня 1998 р., з 09 червня 1998 р. заявник та п. Юсев знаходилися в окремих камерах. 11 липня 1997 р., коли у п. Юсева був виявлений туберкульоз, заявника проінструктували про необхідність проходження 1,5-2 місячного курсу спеціальної терапії. 07 серпня 1997 р. рентгенівська перевірка перший раз виявила паталогічні зміни у верхній правій легені. 18 вересня 1997 р. п. О. Сіденко, пульмонолог медичного департаменту слідчого ізолятору, поставив діагноз заявникові туберкульоз, після чого заявник був поміщений у спеціальну камеру для ув'язнених із таким діагнозом і йому було призначено лікування. Лікування почалось цього ж дня.

Заявник був обстежений рентгеном 3 рази у 1998 р., двічі у 1999 р. та двічі у 2000 р. Дослідження не показали ніяких змін щодо активного туберкульозу у легенях та ніяких залишкових змін у правій верхній легені. Між 13 та 15 червня 2000 р. комісія здійснила повне клінічне та лабораторне дослідження заявника та п. Юсева. Вона погодилась із клінічним діагнозом заявника, який був наданий медичним департаментом слідчого ізолятору у 2000 р.: клінічне одужання після фокусного туберкульозу верхньої правої легені, наявність МБТ (micobacterium tuberculosis).

П. Юсев був направлений до слідчого ізолятору м. Хмельницького 19 серпня 1995 р. Йому було проведено огляд терапевта, який зробив висновок, що він здоровий. Рентгенівське дослідження, проведене 29 серпня 1995 р., встановило, що його легені та серце в нормальному стані.

Бактеріологічний аналіз на дизентерію, тиф або паратиф не показали ніяких ознак хвороб. Дослідження крові заявника дали негативну реакцію. Заявникові провели повне медичне обстеження, а також судову психіатричну експертизу, проведену Хмельницьким обласним психіатричним відділенням №1 у березні 1996 р. Він був визнаний осудним та розумово здоровим. Рентгенівське дослідження, проведене 20 серпня 1996 р. та 14 лютого 1997 р., не показало ніяких патологічних змін у легенях або серці. З дослідження флегми, здійснені між 11 та 13 лютого 1997 р. методом бактеріоскопії, не показали наявності МБТ.

04 липня 1997 р. рентгенівське дослідження п. Юсева показало гомогенну інфільтрацію у правій легені. 11 липня 1997 р. був першого разу виявлений інфільтративний туберкульоз правої легені у фазі розкладання із наявністю МБТ. П. Юсев отримав лікування у камері, яка застосована для такої категорії ув'язнених. У період між 1999 р. та 2000 р. він отримав 2 спеціальні сезонні терапії (весною та восени). В результаті продовжуваної терапії відбулося значне покращення загального стану здоров'я та основні клінічні симптоми хвороби були ліквідовані.

Клінічний прогрес, який спостерігався за допомогою рентгенівських досліджень, відбувся в основному протягом перших 4 місяців лікування. Рентгенівське дослідження 05 травня 1998 р. виявило обмежений фіброз у правій верхній легені. Рентгенівське дослідження, здійснене наприкінці 1998 р. та у 1999-2000 рр., показало лише обмежений фіброз у місці колишнього пошкодження.

Комісія встановила, що неможливо, щоб заявник отримав туберкульоз від п. Юсева. На думку комісії, основним фактором було те, що останній не виділяв мікробактерій туберкульозу і таким чином не становив епідеміологічну небезпеку. Протягом першого періоду, коли заявник знаходився у камері із п. Юсевим, з 18 листопада 1996 р. до 23 квітня 1997 р., не було виявлено патологічних змін у легенях при дослідженні 14 лютого 1997 р. Протягом цього періоду п. Юсів, таким чином, не міг заразити заявника туберкульозом. Другий період, протягом якого заявник та п. Юсів знаходились у одній камері, продовжувався з 04 листопада 1997 р. до 09 червня 1998 р., тобто після 4-х місяців, як у п. Юсева було виявлено туберкульоз і розпочалось його лікування, і після 1,5- 2 місяців після того, як у заявника було виявлено туберкульоз і розпочалось його лікування. У період, коли обидва ув'язнених знаходились в окремих камерах, п. Юсеву проводили інтенсивну хіміотерапію. Більше того, перші 6 тижнів, протягом яких хіміотерапія проводилась заявникові, був досягнутий позитивний прогрес (дослідження від 24 листопада 1997 р.) Таким чином, протягом періоду, коли засуджені знаходились у одній камері, можливість зараження заявника від п. Юсева була дуже незначною. Інтенсивна хіміотерапія, призначена п. Юсеву протягом перших 2-х місяців, зупинила виділення бактерій і, таким чином, ліквідувала епідеміологічну погрозу на 90-100 % бактерій розповсюджувачів.

Комісія прийняла до уваги той факт, що заявник хворів на дуже м'яку, дуже обмежену форму легеневого туберкульозу без будь-якого виділення бактерій або будь-яких деструктивних змін у легенях. Найбільш вірогідним джерелом легеневого туберкульозу у заявника було те, що заявник мав поганий стан здоров'я та стрес, пов'язаний із заподіянням злочину, ув'язненням та, наприкінці, засудженням до страти. На додаток заявник та п. Юсев хворіли на 2 різні форми туберкульозу (заявник хворів на фокусний туберкульоз, п. Юсев хворів на інфільтративний туберкульоз).

Е. Письмові докази

92. Відповідно до записів у в'язниці, мама заявника разом з його бабусею відвідувала свого сина 16 квітня, 11 червня, 13 серпня, 13 вересня, 14 жовтня, 15 листопада і 17 грудня 1996р. та 17 січня, 17 лютого, 20 травня, 20 червня, 21 липня, 27 серпня, 4 лютого, 5 березня, 8 квітня, 8 травня, 8 червня, 10 липня, 11 серпня, 11 вересня і 12 жовтня 1998р.

93. Заявник одержав посилку від мами в такі дні: 27 лютого, 27 березня і 26 квітня 1996р. 27 травня, 31 липня, 2 жовтня і 15 грудня 1996р. та 5 лютого, 11 квітня, 4 червня, 4 серпня. 6 жовтня і 10 грудня 1997р., та 10 лютого і 14 квітня 1998р. заявник одержував посилку.

94. Медична картка заявника була заведена 10 березня 1995 р., в якій зазначено, що в березні і травні 1995 р. заявник пройшов загальний медичний огляд та флюорографію, його було визнано здоровим. Подальша флюорографія була проведена 16 червня 1996р., 7 серпня і 24 листопада 1997р., 10 лютого, 5 травня і 23 вересня 1998р., 11 січня, 15 липня і 15 жовтня 1999р. та 21 лютого і 13 червня 2000р.

11 липня 1997р. заявника визнано особою, яка контактувала з хворим на туберкульоз легенів.

18 вересня 1997р. йому поставлено діагноз – туберкульоз легенів в скритій формі. Він пройшов відповідне лікування. В цей же день він пройшов додаткове медичне обстеження в Хмельницькому туберкульозному відділенні. Подальші медичні обстеження проводилися 8 червня і 7 жовтня 1998р. і 23 лютого 2000р.

Лабораторні аналізи слизу заявника проводилися в Хмельницькому госпіталі Міністерства внутрішніх справ 18,19, 20 вересня, 13,14,15 листопада 1997р., 25 лютого, 20 квітня і 23 листопада 1998р., 24 лютого 1999р. і 10,11,12 травня 2000р.

Заявник здавав аналіз крові 15 листопада 1995р., 18 вересня і 13 листопада 1997р., 25 лютого, 20 квітня, 10 липня, 15 жовтня і 24 листопада 1998р., 25 і 26 лютого 1999р. та 14 лютого і 11 травня 2000р.

95. Медична картка п.Юсева була заведена 3 серпня 1995р. В ній зазначено, що п.Юсев в серпні 1995р. пройшов загальний медичний огляд і флюорографію. Він був визнаний здоровим. Подальше флюорографічне обстеження проводилося 20 серпня 1996р., 14 лютого, 4 липня і 24 листопада 1997р., 10 лютого, 5 травня і 23 вересня 1998р., 11 січня і 15 липня 1999р., 1 березня і 13 червня 2000р. Рентгенівське обстеження 20 серпня 1996р. і 14 лютого 1997р. підтвердило, що легені і серце п.Юсева були в доброму стані. Рентгенівське дослідження від 11 липня 1997р. виявило у п.Юсева легеневий туберкульоз. 23 липня 1997р. фтизіатр Хмельницького туберкульозного диспансеру підтвердив, що п.Юсев страждає туберкульозом легенів. В той час п.Юсеву надали необхідну медичну допомогу. 8 червня і 7 жовтня 1998р. п. Юсев пройшов додаткове медичне обстеження у відділенні.

Відповідно до медичних записів, зроблених 6 березня і 9 червня 2000р., стан здоров'я п.Юсева покращився і симптоми туберкульозу зникли.

Лабораторні аналізи слизу п.Юсева проводилися в Хмельницькому госпіталі Міністерства внутрішніх справ 11, 12, 13 лютого, 20 квітня, 10 липня, 13,14,15 листопада 1997р., 25 лютого 1999р та 10,11,12 травня 2000р.

П.Юсев здавав аналіз крові 24 липня, 13 листопада 1997р., 25 лютого, 20 квітня, 10 липня, 15 жовтня і 24 листопад 1998р., 25 і 26 лютого 1999р. та 11 травня і 14 червня 2000р.

96. В листі від 28 лютого 1998р., адресованому Генеральному прокурору, заявник зазначив, що він утримується у слідчому ізоляторі м.Хмельницького з 13 березня 1995р. і що він ніколи не піддавався нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню.

Він згадує, що лист його представника – п.Воскобойнікова був ідеєю його матері і що він був посланий, щоб захистити його інтереси. Заявник також зазначає, що ні адміністрація слідчого ізолятору, ні слідчий під час досудового розслідування не застосовували до нього тортур. В кінці він наголосив, що не співпрацював з представниками Рад Європи, тому що не вірив, що вони можуть йому допомогти.

97. 29 квітня 1998р. п.О.В.Ріцький, прокурор Генеральної прокуратури, відвідав заявника, який тоді і вніс письмову заяву. Заявник, крім іншого, підтвердив, що його утримують у слідчому ізоляторі з 13 березня 1995р. Він сказав, що його ніколи не били та не застосовували до нього тортур і що він не може згадати жодного епізоду поводження з ним, яке б принижувало його гідність. Він також сказав, що йому надавали належну медичну допомогу і що він не має ніяких скарг на адміністрацію слідчого ізолятору.

98. 27 жовтня 1998р. заявник під час відвідання його представником з Генеральної прокуратури робить іншу заяву. Він сказав, зокрема, про умови тримання в слідчому ізоляторі м.Хмельницького. Він нагадав, що він був заражений туберкульозом в 1997р. через проживання в одній камері з п.Юсевим, в якого ще раніше виявили цю хворобу.

Заявник також зауважив, що він ніколи не зустрічав п.Воскобойнікова, який був нанятий його мамою представляти його інтереси. Заявник підтвердив, що нотаріус відвідав його, щоб завірити довіреність на п.Воскобойніова для представництва інтересів заявника. Заявник особисто ніколи не звертався ні до міжнародних організацій, ні до нотаріуса.

Заявник далі вказав, що ні в даний час, ні в період, коли він утримувався у камері з іншими ув'язненими (він перебуває в одиночній камері з 14 жовтня 1998р.), він не має ніяких скарг, які б стосувалися його умов утримання (одиночна камера, гаряча їжа три рази на день, спеціальна дієта), режиму (щоденні прогулянки на свіжому повітрі, одержання бандеролей відповідно до особливого режиму утримання).

99. Відповідно до тюремних записів 18 червня 1996р. заявник перебував у камері №14. А 18 листопада 1996р. його перевели у камеру №16, де він і залишався до 3 лютого 1997р., поки він не був переведений назад до камери № 14, де він залишався до 7 травня 1998р., після чого його перевели до камери №13. Три тижні пізніше, 28 травня 1998р., його перевели до камери №15 і 9 червня 1998р. знову до камери №14.
100. Відповідно до тюремних записів 9 жовтня 1996р. п. Юсєв утримувався в камері №16. 3 лютого 1997р. його перевели до камери №14, де він залишався до 11 липня 1997р, після чого його перевели в камеру №12. 29 жовтня 1997р. п. Юсєва перевели до камери №13, де він залишався до 7 травня 1998р., після чого його повернули в камеру №13. 28 травня 1998р. його перевели до камери № 15 і 9 червня 1998р. його помістили в камеру №16.
101. В своєму листі до Суду від 7 березня 2000р. п.Воскобойніов вказав, що в грудні 1999р. заявник був покараний і позбавлений права одержувати посылку зі спеціальними медикаментами. 6 січня 2000р. начальник слідчого ізолятору усно відмовився надати дозвіл п.Воскобойнікову зустрітися з заявником та побачити документи, що стосувалися його покарання. П.Воскобойніков також зазначив, що 17 грудня 1999р. Голова обласного управління виконання покарання підтримав відмову адміністрації слідчого ізолятору дозволити матері заявника принести сину телевізор, електронну гру і посылку з медикаментами.

II. ВІДПОВІДНЕ ВНУТРІШНЄ ЗАКОНОДАВСТВО.

A. Конституція України

102. Відповідно до п.п. 2 та 3 статті 8 норми конституції є нормами прямої дії. Гарантується право на звернення до суду для захисту конституційних прав людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.
103. Ч. 1 статті 9 проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.
104. Ч. 3 статті 15 заборонена цензура.
105. Згідно зі статтею 19 правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.
106. Стаття 22 проголошує, що права та свободи людини і громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних законів.
107. Згідно з п.п. 2 та 4 статті 29 ніхто не мову бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому та затриманому має бути

невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

108. Відповідно до ч.2 та 3 статті 55 кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.
109. За статтею 59 кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.
110. Ч. 3 статті 63 проголошує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.
111. Відповідно до статті 64 конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Б. Законодавчі положення, що регулювали умови утримання в “коридорі смерті”

112. Умови в “коридорах смерті” в українських в'язницях були послідовно врегульовані Інструкцією від 20 квітня 1998 року стосовно умов утримання осіб, засуджених до смертної кари (далі – Інструкція) та Тимчасовим положенням від 25 червня 1999 року стосовно умов утримання осіб, засуджених до смертної кари в слідчих ізоляторах (далі - Тимчасове положення).
113. Інструкцією закріплено, що після винесення остаточного вироку особи, засуджені до смертної кари, повинні утримуватись окремо від інших засуджених у спеціально об лаштованих камерах. У виключних випадках, у одній камері могли утримуватись не більше двох таких засуджених. Площа камери на одного засудженого, що перебував у одиночній камері, повинна була бути не меншою за 4 квадратні метри, у камері на дві особи не меншою за 3 квадратні метри. Засуджені забезпечувались індивідуальним спальним місцем та постільною білизною. Вони носили уніформу розроблену для особливо небезпечних рецидивістів. Посилання робились також і на їх правовий статус та обов'язки. Встановлювались кількість побачень з родичами та кількість листів, яку в'язні могли надсилати та отримувати: вони мали право на одне побачення в місяць та могли надіслати одного листа на місяць. На отримання пошти обмежень не було. В'язні могли отримувати дві бандеролі на рік. Вони мали право на щоденні одногодинні прогулянки на свіжому повітрі. За межами камер в'язні перебували в наручниках. Їм не дозволялось працювати.

Засуджені могли також читати книжки, журнали та газети, придбані у в'язничній бібліотеці та/чи куплені через в'язничну торгівельну мережу; вони могли отримувати грошові перекази; вони могли зберігати у камерах особисті речі та продукти харчування та купувати їжу та предмети туалету у в'язничній крамниці двічі на місяць (на суму не більше розміру 1 мінімальної заробітної плати), та грати у настільні ігри. Вони могли

зустрічатися з адвокатами. Медичне обслуговування здійснювалось відповідно до національного законодавства.

Засуджені могли звертатися зі скаргами до державних органів. Такі скарги мали бути відправлені на протязі трьох днів. Скарги Генеральному цензурі не підлягали.

114. Тимчасове положення розширило права осіб, засуджених до смертної кари, у порівнянні з Інструкцією. Зокрема, засуджені мали право на восьмигодинний сон вночі; вони могли отримувати шість посилок чи передач та три бандеролі на рік, купувати їжу та предмети туалету у в'язничній крамниці (на суму не більше 70% розміру мінімальної заробітної плати); молитися та читати релігійну літературу та зустрічатися зі священником та звертатися зі скаргами до державних органів. Їм дозволялось направляти та отримувати листи без будь-яких обмежень та мати щомісячні побачення з родичами до двох годин. Посадові особи в'язниці повинні були бути присутніми під час таких побачень. Побачення з адвокатами відповідно до закріпленого права в'язнів на правову допомогу здійснювались відповідно до вправно-трудового законодавства.

В. Закон "Про попереднє ув'язнення" 1993 року (далі - Закон)

115. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу, попереднє ув'язнення є запобіжним заходом, який застосовується до підсудного, обвинуваченого чи особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального діяння, що карається позбавленням волі, або до засудженої особи щодо якої вирок ще не виконаний.

116. Відповідно до ч. 4 статті 8, особи, засуджені до виключної міри покарання, вирок щодо яких не став остаточним, утримувались окремо від інших затриманих осіб.

117. Ч. 1 статті 9 Закону проголошує серед іншого, що затримані мають право (а) на захист відповідно до норм кримінального права, (б) бути ознайомленим правилами утримання, (в) мати щоденну одногодинну прогулянку, (г) отримувати двічі на місяць передачу вагою до восьми кілограмів або отримувати необмежені грошові перекази та грошові кошти шляхом переведення чи особистого вручення, (д) купувати продукти харчування та предмети туалету на суму однієї мінімальної місячної заробітної плати, розраховуючись чекам, а також необмежену кількість канцелярських товарів, газет та книжок у в'язничній крамниці, (е) насити свій власний одяг та взуття та мати з собою документи та записи щодо їх кримінальної справи, (є) користуватися телевізорами, отриманими від родичів чи інших осіб, та настільними іграми, газетами та книжками, взятими у бібліотеці у попередньому місці їх затримання, чи купленими у крамниці, (ж) окремо відправляти релігійні обряди та користуватися релігійною літературою та предметами, виробленими з напів-дорогоцінних матеріалів, які мають відношення до їх віри, за умови, що вони не призводять до порушення правил, які застосовуються у місцях попереднього ув'язнення та не обмежують прав інших осіб, (з) спати вісім годин вночі, протягом яких вони не зобов'язані брати участь у процесуальних діях чи робити що-небудь ще, окрім випадків гострої необхідності, та (и) подавати скарги та подання та надсилати листи державним органам та посадовцям у порядку, передбаченому статтею 13 Закону.

118. Відповідно до статті 11 затримані повинні бути забезпечені засобами для щоденного використання, які відповідають санітарним та гігієнічним вимогам. Площа камери на одну особу не повинна бути меншою за 2,5 квадратні метри. Затримані повинні забезпечуватись харчуванням, індивідуальним спальним місцем, постільною білизною та іншими предметами та щоденним забезпеченням

безкоштовно та відповідно до норм, затверджених Урядом. За необхідності вони забезпечуються одягом та взуттям встановленого зразка.

119. Відповідно до ч. 1 статті 12 дозвіл для родичів та інших осіб на побачення із затриманим (зазвичай один раз на місяць від однієї до двох годин) надається керівництвом місця затримання, але лише за письмової згоди слідчого, слідчого органу чи суду, у провадженні яких знаходиться справа. Згідно з ч. 4 затримані мають право на побачення із захисником, з яким вони можуть зустрічатись наодинці без обмеження кількості побачень чи їх тривалості, з моменту коли адвокат отримує право діяти у такій якості, такий дозвіл має бути наданий у письмовій формі особою чи органом, у провадженні якого знаходиться справа.
120. Відповідно до ч. 1 статті 13 затримані можуть листуватися зі своїми родичами та іншими особами і підприємствами, установами та організаціями за письмового дозволу органу, у провадженні якого знаходиться справа. З моменту початку перебігу засудження, кореспонденція більше не піддається жодним обмеженням.

Г. Виправно-трудоий кодекс (далі – Кодекс)

121. Відповідно до статті 28 Кодексу (Основні вимоги режиму в місцях позбавлення волі) основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі є: обов'язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість учинення ними нових злочинів чи інших антигромадських вчинків; точне і неухильне виконання ними своїх обов'язків; різні умови тримання залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи і поведінки засудженого.

Засуджені повинні носити одяг єдиного зразка. Їх піддають обшукові; особистий обшук провадиться особами однієї статі з обшукуванням. Кореспонденція засуджених, а також посилки, передачі і бандеролі, що надходять на їх ім'я, підлягають перегляду. У виправно-трудоих установах встановлюється суворо-регламентований внутрішній розпорядок.

Зберігання засудженими при собі грошей та цінних речей, а також предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, не допускається. Виявлені у засуджених гроші та цінні речі вилучаються і, як правило, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника виправно-трудої установи, санкціонованою прокурором.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, а також порядок вилучення предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудоих установ.

У порядку, встановленому Кодексом, засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби, мати побачення, одержувати посилки, передачі, бандеролі, грошові перекази, листуватися, відправляти грошові перекази родичам.

122. Ч.1 статті 37 (Придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої необхідності) передбачається, що Засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на кошти, одержані за переказами.

123. Стаття 40, серед іншого закріплено, що побачення надається після пред'явлення адвокатом ордера юридичної консультації і документа, що посвідчує його особу. Кількість і тривалість побачень не обмежуються та, за заявою адвоката, можуть проводитись віч-на-віч без присутності охорони.

124. Відповідно до статті 41 (Одержання засудженими до позбавлення волі посилок, бандеролей і передач) засудженим, яких тримають у виправно-трудових колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму - сім посилок (передач), посиленого режиму - шість посилок (передач), суворого і особливого режиму - п'ять посилок (передач). Засудженим, яких тримають у виховно-трудових колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму - десять посилок (передач), посиленого режиму - дев'ять посилок (передач).

Засудженим, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в тюрмах, не дозволяється одержувати посилки (передачі).

Засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік, а також придбання без обмеження літератури через книготорговельну мережу.

У виправно-трудових колоніях-поселеннях усіх видів кількість посилок, передач і бандеролей, одержуваних засудженими, не обмежується.

Перелік продуктів харчування і предметів першої потреби, які дозволяється одержувати засудженим у посилках, бандеролях і передачах, а також порядок приймання та вручення засудженим посилок, бандеролей і передач встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ.

125. Відповідно до статті 42 (Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів) засудженим дозволяється одержувати без обмеження грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації виправно-трудової установи і іншим особам. Одержані по переказах гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого.

126. Ч.2 статті 43 (Листування осіб, засуджених до позбавлення волі) в тюрмах засуджені можуть одержувати листи без обмеження їх кількості, а відправляти листи за такими нормами: на загальному режимі - один лист на місяць, на суворому режимі - один лист на два місяці.

Д. Закон „Про прокуратуру”

127. Відповідно до ч. 1 статті 12 прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян та юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Ч. 4 передбачає, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено вищестоящому прокурору, а в передбачених законом випадках - до суду. Ч. 5 передбачено, що рішення Генерального прокурора є остаточним.

128. Відповідно до статті 38 Прокурор, його заступник мають право в межах своєї компетенції витребувати із суду будь-яку справу або категорію справ, по яких вироки, рішення, ухвали або постанови набрали законної сили. За наявності підстав для перегляду справи в порядку судового нагляду прокурор приносить протест на вирок, рішення, ухвалу або постанову суду.

129. Відповідно до ч. 1 статті 44 предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудових, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Прокурор, який здійснює нагляд, має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання,

опитувати осіб, що там перебувають, знайомитись з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень;

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

Резолюція Парламентської Асамблеї № 1097 (1996) щодо скасування смертної кари в Європі

130. У цій резолюції Асамблея висловила жаль з приводу страт, які, як повідомлялося, були незадовго до того виконані у Латвії, Литві і Україні. Зокрема, вона засудила Україну за очевидне порушення її зобов'язань ввести мораторій на виконання вироків у вигляді смертної кари, взятих під час приєднання до Ради Європи. Вона закликала цю країну поважати свої зобов'язання стосовно введення мораторію на виконання смертної кари і негайного скасування смертної кари, застерігши її, що подальше порушення зобов'язань, особливо виконання вироків щодо смертної кари, призведе до наслідків за Процедураю № 508 (1995).

Резолюція 1112 (1997) про дотримання Україною зобов'язання ввести на мораторій на виконання смертної кари, взятого на себе під час приєднання до Ради Європи

131. Асамблея підтвердила у цій резолюції, що вона отримала офіційну інформацію, що в першій половині 1996 р. в Україні було проведено вісімдесят дев'ять страт, і висловила жаль, що органи влади України не повідомили її про кількість страт, проведених у другій половині цього року. Асамблея була особливо шокована, коли дізналася, що страти в Україні знаходяться під завісою секретності, так що, очевидно, навіть родини засуджених не повідомляються про них, і що, як повідомлялося, страчені засуджені хороняться у непозначених могилах. Вона засудила Україну за порушення її зобов'язання запровадити мораторій на виконання смертної кари, висловила жаль з приводу страт, що вже мали місце, і висунула вимогу, щоб Україна негайно дотрималася своїх зобов'язань і зупинила виконання вироків щодо смертної кари, які чекають виконання.

Резолюція 1179 (1999) та Рекомендація 1395 (1999) щодо дотримання Україною зобов'язань

132. У цих документах Асамблея зазначила, що Україна не виконала свої зобов'язання (212 осіб були страчені з 9 листопада 1995 р. до 11 березня 1997 р. відповідно до офіційних джерел). У той самий час вона відзначила, що з 11 березня 1997 р. в Україні діє *de facto* мораторій на виконання вироків щодо смертної кари. Асамблея наполягала, щоб мораторій був підтверджений *de jure* і щоб Верховна Рада ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції. Вона наголосила на важливості фактичного мораторію на страти і твердо проголосила, що якщо матимуть місце подальші страти, вірчі грамоти парламентської делегації України будуть анульовані на наступній сесії Асамблеї відповідно до правила 6 Регламенту.

IV. ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТОРТУРАМ, НЕЛЮДСЬКОМУ ТА ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ (КПТ)

133. Делегати КПТ відвідали місця позбавлення волі в Україні у 1998, 1999 та 2000 рр. звіти з кожного з візитів були опубліковані 9 жовтня 2002 р. разом з відповідями на звіти Українського Уряду.

Звіт 1998 року

134. Візит делегації, що відбувся з 8 по 24 лютого 1998 р., був першим періодичним візитом в Україну. У ході візиту делегація оглянула, серед іншого, СІЗО (слідчий ізолятор) № 313/203 у Харкові. На першому поверсі блоку № 2 СІЗО № 203 розміщувалися на той час п'ятнадцять ув'язнених, засуджених до смертної кари, хоча, як зазначалося у примітці до звіту, делегація була запевнена, що з 11 березня 1997 р. фактичний мораторій на виконання смертної кари дотримувався.

135. У своєму звіті (параграф 131) КПТ насамперед висловив серйозну стурбованість щодо умов утримання, у яких перебували ці ув'язнені, і щодо режиму, який до них застосовувався. Зазначалося, що засуджені до смертної кари зазвичай утримувалися по двоє в камерах 6,5-7 м². Камери не мали доступу природного освітлення, оскільки вікна були затемнені металевими листами. Штучне освітлення, що постійно було ввімкнене, було не завжди достатньо сильне, в результаті чого деякі камери були напівтемні. Для провітрювання камер ув'язнені могли з допомогою шнурка відкрити заслін; незважаючи на це, камери були дуже вологими і достатньо холодними (параграф 132).

Обладнання камер було описане у звіті як елементарне, яке складалося з металевого ліжка і/або відкидної платформи (з тонким матрацом, простирадлами сумнівної чистоти і ковдри, яка очевидно була недостатньою, щоб вберегти від холоду), полиці і двох вузьких табуретів. Передбачалося, що ув'язнені слухатимуть радіо програми через приймач, вбудований у стіну камери, але делегацію повідомили, що радіо працювало спорадично (там само).

Всі камери мали невідокремлені унітази, які добре проглядалися з житлової частини; в результаті, ув'язнений, що використовував туалет, повинен був робити це перед очима свого співкамерника. Що стосується туалету, засуджені до смертної кари знаходилися у такій самій складній ситуації, як і інші ув'язнені; такі предмети як мило і зубна паста були рідкістю (там само).

Крім того, було записано, що засуджені до смертної кари не мали жодної можливості зайнятися чимось за межами камери, навіть можливості мати годину прогулянки. У найкращому випадку вони могли виходити з камери один раз на тиждень, щоб піти в душ у блоці, і один раз на місяць, якщо вони мали право мати побачення з рідними. Діяльність в камері складалася з читання і прослуховування радіопередач, коли приймач працював. Крім щомісячних побачень з рідними, які мали деякі з ув'язнених, контакт з людьми був обмежений, в основному, до випадкових візитів православного священика чи медичного персоналу, які розмовляли з ув'язненими через решітку у дверях камери (параграф 133).

136. КПТ підсумував добуті відомості таким чином:

„Якщо коротко, особи, засуджені до смертної кари 24 години на добу відбували покарання у камерах, які представляли собою дуже обмежену площу жилого простору, і не мали доступу природного світла, з іноді дуже слабким штучним освітленням, з фактичною відсутністю можливості використати свій час та дуже обмеженою можливістю людських контактів.

Більшість з них перебувала у таких шкідливих умовах тривалий період часу (від 10 місяців до двох років). Така ситуація повністю сумісна з діючими положеннями законодавства України щодо ставлення до в'язнів, засуджених на смерть. Проте, це не змінює того факту, що на думку КПТ, це складає нелюдське та принижуюче гідність поводження.” (параграф 134).

Було також зазначено, що делегація отримала велику кількість скарг від засуджених до смертної кари щодо факту, що вони позбавлені інформації стосовно правового становища розгляду їх справ, розгляду заяв щодо перегляду їх справ та перевірки їх скарг, таке інше. (параграф 138).

1. У своїй відповіді на звіт від 1998 р. Уряд України зазначив, що для вирішення проблем, визначених КПТ, було здійснено ряд організаційних і практичних кроків. Зокрема, було введено в дію Тимчасове положення, щоб гарантувати ув'язненим, засудженим до смертної кари, право на щомісячне побачення з рідними, право на побачення з адвокатом для отримання правової допомоги, право на побачення зі священником і право отримувати і надсилати листи без обмежень. Крім того, зазначалося таке:

(i) що засуджені до смертної кари матимуть щоденні прогулянки на відкритому повітрі і що з цією метою буде перебудовано і переоснащено 196 ярдів у слідчих ізоляторах;

(ii) що з метою вдосконалення природного освітлення і доступу повітря в камери ставні і металеві козирки над вікнами камер були зняті;

(iii) що з метою інформування ув'язнених, засуджених до смертної кари, про їх права і правовий статус витяг з Тимчасового положення був прикріплений на стіні кожної камери.

Звіт 1999 року

137. Делегація КПТ відвідала Україну з 15 по 23 липня 1999 р., у ході візиту вона знову оглянула СІЗО № 313/203 у Харкові, де на час візиту утримувалося 23 засуджених до смертної кари. Звіт відзначав, що з часу попереднього візиту сталися деякі зміни. Зокрема, камери мали природне освітлення і були краще обладнані, ув'язнені мали щоденну прогулянку на відкритому повітрі тривалістю одна година, хоча було зауважено, що було недостатньо місця для справжніх фізичних вправ (параграфи 34-35). Крім того, звіт відзначав важливий прогрес, досягнутий у забезпеченні права ув'язнених на побачення з рідними та листування (параграф 36). Однак КПТ відзначив певні неприйнятні умови утримання, включно з фактом, що ув'язнені продовжували витрачати 23 із 24 годин на добу у камерах і що можливість контакту з людьми залишалася дуже обмеженою (параграф 37).

Звіт 2000 року

138. Третій візит в Україну відбувся з 10 по 21 вересня 2000 р., у ході цього візиту делегація оглянула, серед іншого, СІЗО № 15 у Сімферополі. КПТ привітав рішення органів влади України скасувати смертну кару і звернув увагу, що вирoki щодо більшості із близько 500 засуджених до смертної кари були замінені на довічне ув'язнення.

139. Незважаючи на ці позитивні кроки, КПТ констатував, що поводження з цією категорією ув'язнених було основним джерелом стурбованості для Комітету

(параграф 67). Зазначалося, що на додаток до попередньої інструкції, виданої у липні 2000 р., і до впровадження в дію двох установ з посиленням режимом, спеціально призначених для осіб, засуджених до довічного ув'язнення, до таких ув'язнених застосовувався режим суворих обмежень (параграф 68). Тоді як життєвий простір у камерах загалом був задовільним і розпочалися роботи з відновлення камер в установах, які відвідувалися, основні проблеми стосовно доступу природного освітлення і якості штучного освітлення та вентиляції залишалися (параграф 69). Крім того, засуджені до довічного ув'язнення перебували в межах своїх камер 23 години на добу без жодної форми організованої діяльності, а що стосується діяльності за межами камери, то вони мали право на півгодинну прогулянку, яка проходила у нестерпних умовах. Ця категорія засуджених майже не мала контакту з людьми: з часу набуття чинності Інструкцією у липня 2000 р. побачення з рідними були заборонені і ув'язнені мали право надсилати один лист кожні два місяці, хоча не було обмеження щодо отримання листів (параграф 70).

140. У своїй відповіді на звіт Уряд України зазначив про подальші зміни в законодавстві, які забезпечили право засуджених до довічного ув'язнення на щоденну прогулянку тривалістю одна година і два побачення з рідними на місяць тривалістю до чотирьох годин. Крім того, з метою забезпечення належного доступу світла металеві ставні були зняті з вікон у всіх камерах.

ПРАВО

1. ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ УРЯДУ

141. Уряд стверджував, що п. Воскобойніков звернувся до Суду від імені заявника 09 лютого 1998 р. Згідно тверджень уряду, заявник вказав у його зверненні до Генерального прокурора від 27 жовтня 1998 р., що він не зустрічав п. Воскобойнікова жодного разу. Більше того, у його зверненнях до Генерального прокурора від 25 лютого, 29 квітня, 27 жовтня 1998 р. він жодного разу не заявляв скарги на умови його утримання або медичного обслуговування. Таким чином, Уряд наполягає, що заявник не має статусу “жертви” у сенсі ст.34 Конвенції.
142. Далі Уряд стверджує, що заявник, який 4 роки знаходився у камері смертників, жодного разу не звернувся із скаргою до судових або виконавчих органів влади із скаргами про порушення його прав. Таким чином, він не надав можливості Урядові відреагувати відповідним чином на заявлені порушення його прав та виправити ці порушення через національні механізми захисту.
143. Уряд підкреслив, що існуюча національна система законодавства (насамперед, Конституція та інші законодавчі акти) надають реальну можливість ефективного судового захисту прав людини. Він звертається до параграфу 1 статті 55 Конституції України, згідно з якою “кожному гарантується право оскаржити в суді рішення, дію або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових або службових осіб”. Він посилався при цьому на рішення Конституційного Суду від 25 грудня 1997 р., у якому суд вказав: “Частина першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються,

створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод”

144. Уряд далі повторив, що відповідно до параграфу 1 статті 248 Цивільного процесуального кодексу “Громадянин має право звернутися до суду, якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи. Серед суб’єктів, зазначених у частині першій цієї статті, рішення, дії або бездіяльність яких може бути оскаржено до суду є органи державної виконавчої влади та їх службові особи”.
145. Заявник оспорував аргументи Уряду.
146. Суд зауважує, що коли прийнятність заяви розглядалась Судом, не дивлячись на три заяви заявника від 25 лютого, 29 квітня, 27 жовтня 1998 р., на які посилається Уряд і у яких заявник стверджує, що він не має скарг на адміністрацію слідчого ізолятору щодо порушення його прав, умов його утримання, медичний догляд або погане відношення протягом його знаходження у камері смертників, вони не можуть вважатися такими, що не дають можливості визнати заявника “жертвою” у сенсі ст. 34 Конвенції. У цих обставинах Уряд не має можливості посилатися на цю обставину у процесі розгляду заяви по суті (див. *сере ін.*, справа Зана проти Туреччини, рішення від 25 листопада 1997 р. § 44, справа Ніколова проти Болгарії, § 44).
147. Відповідно, перше попереднє заперечення Уряду підлягає відхиленню.
148. Щодо другого попереднього заперечення Уряду Суд повторює, що відповідно до його прецедентної практики метою ст. 35 §1 Конвенції є надати Високим Договірним Сторонам можливість попередити порушення, заявлені проти них, до того, як заява буде передана на розгляд Суду. Однак, мають бути використані тільки ті засоби захисту, що є ефективними. Це є зобов’язанням Уряду, що заявляє про невикористання національних засобів захисту, переконати Суд в тому, що засіб захисту був ефективним та доступним як в теорії, так і на практиці в даний час.
149. В разі, якщо тягар доведення виконаний, від заявника залежить довести, що засіб захисту, що наведений Урядом, був фактично використаний або був в зв’язку із певними обставинами справи неефективним або неадекватним. Однією з таких обставин може бути те, що державні влади залишались абсолютно пасивними щодо серйозних заяв щодо невиконання своїх обов’язків або спричинення страждань посадовими особами держави, наприклад, при виконанні рішення суду. При таких обставинах тягар доведення виникає знову і покладається на Уряд – відповідач, який має показати, що він зробив у відповідь на масштаб та серйозність оскаржуваних питань (див. рішення Суду від 28.07.1999 р. у справі Селмуні проти Франції, № 25803/94 §§ 74-77).
150. Суд повторює, що за цим правилом заява має прийматись до уваги разом із контекстом. Відповідно, було визнано, що стаття 35 повинна застосовуватись із значною гнучкістю та без особливого формалізму. Суд визнав, що правило використання національних засобів захисту не є абсолютним чи вирішальним, щоб застосовуватись автоматично; в перегляді, чи було дотримано це правило, суттєвими є конкретні обставини індивідуальної справи. Це означає, крім інших речей, що Суд має реально брати до уваги не тільки існування формального засобу захисту в правовій системі Договірної Сторони, але й загальний правовий та політичний контекст, в яких вони відбувались, так само, як і персональні обставини заявника (див. *Акдівар та інші проти Туреччини*, рішення від 16 вересня 1996 року, *Звіти про Рішення та Постанови 1996-IV*, стор. 1211, параграф 69).

151. У цій справі Суд приймає до уваги усні свідчення перед його делегатами та документи, представлені сторонами, що заявник та його мати стверджують, що направили декілька скарг – письмових та усних – начальнику слідчого ізолятора, а також іншим органам влади щодо умов ув'язнення заявника та медичного догляду, який він отримував. Суд вважає свідчення заявника та його матері у зв'язку із цим такими, на які можна покладатися, та такими, які є переконливими (див. § 24 та § 66 вище). Їх свідчення частково підтримані начальником слідчого ізолятора, який заявив, що це мати заявника направила скарги від його імені (див. § 49 вище). Суд вважає, що органи влади, таким чином, були достатньо обізнані про ситуацію заявника і що вони мали можливості вивчити умови утримання заявника та, якщо необхідно, запропонувати компенсацію.
152. У такій мірі, у якій вважається, що заявник не надав формальну письмову скаргу керівництву слідчого ізолятора щодо умов, у яких він утримується, Суд звертає увагу, що хоча заявник знав, що він має право написати одне письмо на місяць його родичам (див. § 39 вище), він не був офіційно запрошений підписати список прав та обов'язків ув'язненого до 23 вересня 1999 р. (див. § 22 вище). Посилаючись на це, не можна сказати, що він мав достатні знання його прав та обов'язків. Уряд не навів доказів, щоб показати, що заявник був іншим засобом поінформований про його права або відповідні можливості, при яких він міг отримати відшкодування за свої скарги. В цих обставинах не може бути використано проти заявника, що він не звернувся з формальною скаргою стосовно його умов утримання в ув'язненні належним чином.
153. Щодо можливості ініціювання цивільних дій в суді, то Суд повторює, що параграф 1 статті 35 вимагає використання не тільки національних засобів захисту, які є доступними, але також ефективними в отриманні відшкодування за заявлені порушення прав людини, гарантовані Конвенцією. Оскільки є відповідає дійсності те, що заявник не розпочав цивільне провадження, щоб оскаржити умови утримання, Суд зауважує, що Уряд не показав, яким чином таке провадження могло призвести до покращення умов. Він не надав також жодного прикладу з національної судової практики, щоб показати, що таке провадження, ініційоване засудженим, могло мати перспективи успіху.
154. В цих обставинах Суд доходить висновку, що не було доведено із значною впевненістю, що наслідком засобів захисту, запропонованих Урядом, було б отримання відшкодування заявником по його скаргах щодо умов утримання. Відповідно, Суд вирішив, що заперечення Уряду стосовно невикористання національних засобів захисту не можуть бути взяті до уваги.

II. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

155. Заявник скаржився, що умови утримання під вартою, у яких він знаходився у камері смертників у слідчому ізоляторі м. Хмельницького, були по відношенню до нього такими, які підпадають під сферу дії ст. 3 Конвенції, яка проголошує таке:
- “Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню”

A. Умови утримання заявника у камері смертників

156. Заявник стверджував, що він був обмежений у можливості мати прогулянку, отримувати додаткові посилки від його матері та отримувати 2-х годинні візити від його родичів, як зазначено у законі. Далі він скаржився, що він був поміщений в

одиначну камеру на строк більше 6 місяців і що його представник не мав ніякої інформації щодо режиму, який застосовано до нього.

1. Позиції сторін

157. Уряд вважав, що всі чинні правила, що були застосовані до заявника, включаючи ті, що стосуються обладнання камери, медичного обслуговування, побачень та кореспонденції, представлені в розділах 1, 8, 9, 11, 12 та 13 закону, у відповідних положеннях Кримінально-процесуального кодексу, в статтях 28, 37, 41, 42 та 43 Кодексу, в Інструкції від 20 квітня 1998 року та Тимчасовому положенні від 25 червня 1999 року. Він зазначив, що відповідно до розділу 8 (4) Закону особа, яка засуджена до виняткової міри покарання, повинна утримуватися у слідчому ізоляторі окремо від інших ув'язнених. У виключних випадках два ув'язнені можуть знаходитись в одній камері. Відповідно до тверджень уряду 09 лютого 1997 р. заявник був ув'язнений у камері, яка відповідала цим вимогам. Обладнання камери відповідало вимогам санітарних та гігієнічних стандартів: її розміри склали 9,75 кв.м., або 29,2 куб.м., вона мала радіо, ліжко, стіл, необхідне денне та електричне освітлення, опалення, забезпечення водою, туалет. Камера опалювалась протягом осені та зими.
158. Відповідно до тверджень Уряду, заявник був забезпечений 3-х разовим харчуванням щоденно, як встановлено у розділі 11 (3) Закону від 1993 р., одягом, взуттям, постільною білизною, предметами особистої гігієни. 3 квітня 1998 р. йому був наданий дозвіл мати щоденну одногодинну прогулянку та робити фізичні вправи.
159. Уряд оспорував твердження заявника, що йому не було дозволено отримувати посилки від матері. Він заявляв, що особи, які засуджені до смертної кари, мають право отримувати дві посилки до 8 кілограм щомісячно до моменту вступу у силу вироку та дві посилки до 8 кілограм після вступу у силу вироку. Відповідно до записів слідчого ізолятора, заявник отримав 15 посилок та бандеролей від його родичів та жодного разу не скаржився щодо прибуття посилок із їжею. Крім того, ув'язнені могли купувати їжу та туалетні приналежності двічі на місяць у тюремному магазині у сумі до мінімального розміру заробітної плати, а також книги та газети без обмежень. Якість їжі відповідала національному законодавству. Уряд зауважив, що між жовтнем 1997 р. та жовтнем 1998 р. заявник придбав їжу та туалетні приналежності на регулярній основі і що між березнем 1996 р. та жовтнем 1998 р. його родичі зробили 28 запитів щодо зустрічі із ним і всі вони були задоволені.
160. Уряд наголосив, що твердження заявника щодо порушення умов утримання під вартою були перевірені та признані безпідставними. Заявник не направив жодної скарги щодо судового переслідування у зв'язку із цим. Його родичі ніколи не скаржилися щодо заборон на передачу посилок із їжею. Між 02 лютого 1996 р. та 14 квітня 1998 р. він отримав 15 посилок та між 16 квітня 1996 р. та 04 лютого 1998 р. його родичі мали можливість побачення із ним 20 разів.
161. Уряд також оспорував твердження заявника, що адміністрація слідчого ізолятора відмовила представникові заявника у наданні інформації щодо режиму утримання заявника. 06 січня 1998 р. його представник був проінформований, що його режим його клієнта регулюється Законом, Виправно-трудовим кодексом та Інструкцією. Він не міг переглянути Інструкцію, оскільки вона класифікується як "обмежена для доступу", але він отримав детальну інформацію щодо її змісту. Більше того, представник заявника не скаржився на те, що адміністрація слідчого ізолятора відмовляє йому у наданні інформації з цього приводу.

2. Оцінка Суду

162. Як Суд вирішив у багатьох випадках, стаття 3 Конвенції передбачає одну з найосновніших цінностей демократичного суспільства. Вона забороняє у абсолютних виразах катування чи нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. Лабіта проти Італії [ВП], № 26772/95, параграф 119, ECHR 2000-IV).
163. Відповідно до прецедентної практики Суду погане поводження повинне досягати певного мінімального рівня суворості, щоб потрапляти в сферу дії статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня суворості є відносною; вона залежить від всіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив і у деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі "Ірландія проти Об'єднаного Королівства" від 18 січня 1978 р., Серія А № 25, с.65, § 162). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність, в сенсі статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи його метою було принизити і дезорієнтувати відповідну особу і чи його наслідки несприятливо вплинули на особистість людини у спосіб, який не відповідає статті 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення (див. рішення у справі "Пірс проти Греції", заява № 28524/95, §§ 67-68 і 74, ECHR 2001-III; і рішення у справі "Валасінас проти Литви", заява № 22558/98, § 101, ECHR 2001-VIII).
164. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження повинні у будь-якому випадку виходити за межі того невідворотного елемента страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поводження або покарання. Заходи, які позбавляють особу її свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотній рівень страждання, притаманного триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і добробут були належним чином забезпечені (див. рішення у справі "Кудла проти Польщі" [ВП], заява № 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI).
165. На додаток, як підкреслювалося Судом у рішенні у справі "Сьорінг проти Об'єднаного Королівства", сучасні підходи у державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи був перевищений прийнятний поріг страждання або приниження (див. рішення у справі "Сьорінг проти Об'єднаного Королівства" від 7 липня 1989 р., Серія А № 161, с. 41, § 104). У випадку засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови тримання під вартою перед стратою та тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які здатні підвести поводження або покарання, отримане засудженим, під дію заборони статті 3 (там само). Оцінюючи умови утримання, слід взяти до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні скарги заявника (див. рішення у справі "Дугоз проти Греції", заява № 40907/98, § 46, ECHR 2001-II; та рішення у справі "Калашніков проти Росії", заява № 47095/99, § 95, ECHR 2002-VI).
166. Суд відзначає, що заявник скаржився на певні аспекти умов, яких він зазнав у слідчому ізоляторі м. Хмельницького, де він був ув'язнений. Він повторює у зв'язку із цим, що Конвенція для кожної Договірної сторони, стосується тільки тих фактів, які мали місце після вступу у силу Конвенції для цієї Сторони. Таким чином, суд має юрисдикцію вивчати скарги заявника настільки, наскільки вони мале місце після 11 вересня 1997 р., коли конвенція вступила у силу для України. Проте, при оцінці впливу на заявника умов утримання, Суд може також прийняти до уваги як весь період, протягом якого він утримувався під вартою, включаючи період до 11 вересня

1997 р. як і умови його утримання протягом цього періоду (див. справа Калашников проти Росії, зазначена вище, § 96).

167. Крім того, Суд зауважує, що заявник тримався під вартою як засуджений до смертної кари до моменту, коли смертна кара йому була замінена на довічне ув'язнення в червні 2000 р. Як було зазначено вище (див. § 130-132), застосування смертної кари в Україні було предметом суворої і неодноразової критики у резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, в якій було задокументовано, що з 9 листопада 1995 р. до 11 березня 1997 р. 212 страт було виконано в цій державі. Проте пізніше Президентом України був введений фактичний мораторій на виконання смертної кари; 29 грудня 1999 р. Конституційний Суд визнав положення Кримінального кодексу, які регулювали застосування смертної кари, неконституційними, а 22 лютого 2000 р. смертна кара була скасована законом і замінена на довічне ув'язнення (див. § 19 вище). Заявник був засуджений до смертної кари у лютому 1996 р., за 12 місяців до введення мораторію. Суд погоджується з тим, що до формального скасування смертної кари та пом'якшення вироку заявник повинен був перебувати у стані деякої непевності, страху і побоювань щодо свого майбутнього. Проте, він вважає, що ризик того, що вирок буде виконаний, та супроводжуючі почуття страху та побоювань з боку засуджених до смертної кари з часом повинні були меншати через фактичне введення мораторію.
168. На момент здійснення вбивств, за які заявника було засуджено, йому було 19 років. Він утримувався у тюрмі з 13 березня 1995 р. та залишався там після того, як було проголошено вирок обласним судом Хмельницької області, який було підтримано Верховним Судом 26 березня 1996 р. (див. §§ 11-13 вище).
169. Суд приймає свідчення заявника, що він був поінформований про його права та обов'язки як засудженої особи 23 вересня 1999 р., коли йому надали листівку із правами та обов'язками ув'язненого, яку він повинен був підписати (див. § 22 вище).
170. Суд зауважує, що на момент візиту його делегатів біля 584 осіб були ув'язнені у слідчому ізоляторі, серед яких 411 були ув'язнені до закінчення попереднього розслідування та 173 були засуджені. 9 ув'язнених знаходились у 8 камерах смертників, які спеціально пристосовані для такої категорії засуджених, у окремому коридорі (див. § 45 вище). Вважається достовірним та вартим уваги твердження заявника, що температура у його камері була задовільна влітку, але зимою було дуже холодно (див. § 26 вище). Це свідчення частково підтверджено дослідженнями делегатів Суду, які відвідали слідчий ізолятор на початку жовтня 1999 р. та дійшли висновку, що ванна кімната була дуже холодною (див. § 89 вище), та лікарем слідчого ізолятору, який визнав, що ця частина слідчого ізолятору дуже холодна (див. § 83 вище). Суд також погоджується із твердженням заявника, що ванна кімната у слідчому ізоляторі була у неприйнятному стані, оскільки була всього 1 кв.м. площею, прикрита лише решіткою та освітлюється електричною лампою. Він приймає такий доказ, який не оспорювався Урядом, що заявникові було дозволено приймати гарячий душ тільки раз на тиждень (див. § 27 вище).
171. Єдина лампа у камері заявника була увімкнена 24 години на добу, але вона не турбувала заявника дуже сильно. Суд вважає, що останнє свідчення щодо цього моменту є більш достовірним, аніж свідчення, представлене його матір'ю, що світло було "дуже ярким", яке лише передавало те, що вона чула від свого сина (див. § 28 та § 62 вище). Вікно відкривалось персоналом слідчого ізолятору протягом денних прогулянок заявника. Суд приймає твердження заявника, що вікно було зачинено ставнями до 01 жовтня 1999 р. (див. § 28 вище). Його свідчення запевняли та у будь-якому випадку не оспорювались Урядом. Туалет у камері заявника не закривався, але заявник мав можливість змивати (див. § 29 вище). Суд вважає достовірними

свідчення заявника та його матері щодо невеликої кількості їжі, яка надавалась заявникові, та низької температури води, яка приносилась із кухні для приготування чаю (див. § 25 та 63 вище). Він також знаходить правдоподібним твердження заявника, що умови камер, у яких він знаходився раніше, були аналогічними (див. § 30 вище).

172. Хоча спочатку заявник скаржився на те, що він знаходився у одиночній камері більше 6 місяців, заявник підтвердив, що на момент візиту делегатів Суду він бажає знаходитися наодинці (див. § 23 вище). Суд зауважує, що його бажання було задоволено, оскільки на той момент його утримували у окремій камері.
173. Заявник не скаржився на медичне обслуговування у слідчому ізоляторі, окрім скарг на лікування від туберкульозу. Він звертався із заявою про стоматологічне лікування, але йому сказали, що при лікуванні буде присутній охоронець та що лікування буде дуже довгим (див. § 24 вище). Він неодноразово скаржився на таку практику голові медичного підрозділу слідчого ізолятора та фельдшера, але жодного разу не подав письмову скаргу. Він не повідомив свою матір про його проблеми із зубами.
174. Суд не вважає достовірними свідчення заявника, які підтримані твердженнями його матері, що він отримав його першу посилку від неї 05 жовтня 1998 р. (див. § 38 та 70 вище). Суд посилається на реєстр слідчого ізолятора, згідно якого заявник вже отримав від матері передачу 27 лютого 1996 р. Вона також принесла йому ще 2 передачі 27 березня та 26 квітня 1996 р. Більше того, заявник отримував бандеролі від матері 27 травня, 31 липня, 02 жовтня та 05 грудня 1996 р., 05 лютого, 11 квітня, 04 червня, 04 серпня, 06 жовтня та 10 грудня 1997 р., а також 10 лютого та 14 квітня 1998 р. (див. § 93 вище). Суд зауважує, що відповідно до реєстру слідчого ізолятора, кількість посилок та бандеролей, які могли бути направлені йому його родиною, ніколи не була обмежена в наслідок покарання, застосованого до нього адміністрацією слідчого ізолятора. Суд зауважує, проте, що згідно листа представника заявника від 07 березня 2000 р. мати заявника не мала дозволу приносити синові телевізор, електронну гру або додаткову передачу із їжею (див. § 101 вище). Суд зауважує також, що хоча у період до 23 вересня 1999 р. заявник не був повністю поінформований про його права та обов'язки, включаючи право отримувати та надсилати листи та посилки від та до своїх родичів, він писав один лист на місяць (див. § 39 вище). Заявник ніколи не скаржився, що якісь з його листів не були надіслані адресатові або що він не отримав листи від своїх родичів.
175. Щодо візитів до заявника його родичів, то Суд зауважує, що згідно реєстру слідчого ізолятора, його мати, іноді разом із бабусею, навіщали його 16 квітня, 16 травня, 11 червня, 12 липня, 13 серпня, 13 вересня, 14 жовтня, 15 листопада та 17 грудня 1996 р., 17 січня, 17 лютого, 20 травня, 20 червня, 21 липня, 27 серпня, 04 лютого, 05 березня, 08 квітня, 08 травня, 08 травня, 08 червня, 10 липня, 11 серпня, 11 вересня та 12 жовтня 1998 р. Заявник не заявляв, що кількість візитів була обмежена, хоча він з початку скаржився на те, що візити його родичів тривали менше 2-х годин, які передбачені законодавством. Суд зауважує, проте, що тривалість візиту у 2 години передбачена Законом, який може застосовуватися лише доки вирок не вступить у законну силу, та що Тимчасове Положення, яке також передбачає тривалість візиту у 2 години, вступило в силу 11 липня 1999 р.
176. Суд зауважує, що мова матері заявника – польська та що заявник зіткнувся із деякими проблемами у частині відносин із адміністрацією слідчого ізолятора, коли він намагався спілкуватися із його родичами польською. Цей факт був підтверджений свідченнями його матері (див. § 43 та § 73 вище). Суд зауважує,

проте, що заявник підтвердив на момент візиту делегатів Суду, що ця проблема була владнана 7 місяців тому, тобто у березні 1999 р. (див. § 43 вище).

177. Суд приймає свідчення заявника, що йому було дозволено мати щоденні одногодинні прогулянки з 05 травня 1998 р., що прогулянки відбувалися кожного дня та що у заявника не виникало уяви, що вони були скороченими. Він був зобов'язаний гуляти один із скованими наручниками руками, навіть взимку, що позбавило його можливості здійснювати фізичні вправи. Суд зауважує, що сковування наручниками рук ув'язнених протягом їх денних прогулянок було підтверджене матір'ю заявника, яка називає дещо іншу дату (квітень 1998 р.), коли йому дозволили мати щоденну прогулянку.
178. Суд проаналізував в цілому умови, яким заявник був підданий протягом ув'язнення в Сімферопольському слідчому ізоляторі. Хоча неможливо встановити з впевненістю умови утримання, яким було піддано заявника до візиту делегації Суду, деякі факти є незаперечними та чітко встановленими. Суд з особливою тривогою відзначає, що до травня 1998 року заявник разом з іншими ув'язненими, що були засуджені до смертної кари, був поміщений на 24 години на добу в камеру, в якій було дуже обмежено житловий простір, вікна камери були закриті ставнями настільки, що було мало або зовсім не було сонячного світла, що не було жодної можливості для прогулянки на свіжому повітрі та що була мала або зовсім не було можливості для будь-якої активності або людських контактів. Разом з зауваженнями КПП стосовно засуджених до смертної кари в Україні, що знаходяться в таких же умовах, Суд погоджується, що утримання заявника в таких неприйнятних умовах, як ці, призводить до поведження, що принижує людську гідність всупереч статті 3 Конвенції. Суд далі доходить висновку, що ситуація заявника була погіршена тим фактом, що він протягом цього періоду був засуджений до смертної кари, хоча, як зазначено в параграфах 17 та 129 вище, з 11 березня 1997 року тривав мораторій.
179. Суд вважає, що у цій справі немає доказів існування позитивного наміру принизити чи збентежити заявника. Однак, незважаючи на те, що питання, чи метою поведження було прагнення принизити чи збентежити жертву, є фактором, який слід брати до уваги, відсутність такої мети не може виключати констатацію порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі “V. проти Об'єднаного Королівства” [ВП], заява № 24888/94, § 71, ЕЧПР 1999-IX; і рішення у справі “Калашніков проти Росії”, цитоване вище, § 101). Він вважає, що умови, в яких утримувався заявник, зокрема, до травня 1998 р., повинні були завдати йому значного психологічного страждання і принизити його людську гідність.
180. Суд підтверджує, що між травнем 1998 року та датою візиту делегації Суду в жовтні 1999 року відбулись суттєві та прогресивні покращення і в загальних умовах утримання заявника, і в режимі, що застосовувався слідчим ізолятором. Зокрема, були зняті ставні з вікон в камерах, проводились щоденні прогулянки та було надано право ув'язненим мати побачення та листуватись. Тим не менше Суд зауважує, що до дати введення цих покращень заявник вже був ув'язнений в цих жахливих умовах протягом 24 місяців, включаючи період 8 місяців після того, як Конвенція вступила в силу для України.
181. Суд прийняв до уваги, при вивченні матеріальних умов, у яких заявник був ув'язнений, та видів діяльності, якими він міг займатися, що Україна мала серйозні соціально-економічні проблеми в ході перехідного періоду і що до літа 1998 р. адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте, Суд зауважує, що брак коштів не може, в принципі, виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили поріг поведження, яке суперечить статті 3

Конвенції. Крім того, економічні проблеми України не можуть у будь-якому випадку пояснити та виправдати окремі умови утримання, які у параграфі 178 були визнані неприйнятними у цій справі.

182. Таким чином, відповідно, відбулося порушення ст. 3 Конвенції.

В.Страждання заявника від туберкульозу.

183. Заявник спочатку скаржився, що його утримували у камері із людиною, яка страждала на активну форму туберкульозу, та що він заразився та його здоров'я було пошкоджено. Він підтвердив свої твердження перед делегатами, що він пройшов перше рентгенівське дослідження у березні 1995 р., коли він був направлений у слідчий ізолятор м. Хмельницького. Між цією датою та вереснем 1997 р. він не був обстежений (див. § 34 вище). Він заявив, що він знаходився разом із п. Юсевим 5 місяців, між 03 лютого та 04 липня 1997 р. Проте, він не надав ніяких деталей щодо цього твердження, коли його розпитували делегати Суду.

184. Уряд заявив, що медична допомога, лікування, профілактичні та анти-епідемічні заходи для осіб, які засуджені до виняткової міри покарання, були забезпечені у відповідності з законодавством про охорону здоров'я. 13 березня та 19 серпня 1995 р. заявник та ще один ув'язнений пройшли загальне медичне обстеження, включаючи рентгенівське, яке показало, що жодний з них не страждав на туберкульоз. Заявник та п. Юсів були поміщені до однієї камери 03 лютого 1997 р. 04 липня 1997 р. п. Юсів пройшов загальне обстеження, яке показало, що він хворий на легеневий туберкульоз без розвитку мікробактерій. Заявник та п. Юсів були переміщені в окремі камери. Цього ж дня заявник пройшов медичне обстеження, яке показало, що він також хворіє на легеневий туберкульоз. Відповідно до тверджень Уряду, він не міг отримати хворобу від його співкамерника, оскільки вони захворіли одночасно. Вони знову знаходились у тій же камері між 29 жовтня та 14 листопада та між 20 лютого та 14 жовтня 1998 р.

185. Згідно тверджень заявника, окрім п. Юсева, ніхто більше, з ким він ділив камеру, не хворів на туберкульоз.

186. Заявник сказав, що ліки від туберкульозу були забезпечені його родиною. Його стан здоров'я не покращився одразу після застосування препаратів. Він сказав: "Стало гірше з початку. Але оскільки я почав приймати препарати, стан мого здоров'я покращився." Він не був госпіталізований.

187. Суд зауважує, що заявник утримувався у слідчому ізоляторі м. Хмельницького з 10 березня 1995 р. Він повторює, що відповідно загальноновизнаних принципів міжнародного права Конвенція зобов'язує Договірну Сторону лише у відношенні фактів, які мали місце після набуття нею чинності. Конвенція набула чинності для України 11 вересня 1997 р. Проте, при оцінці того ефекту, який справили на заявника умови його утримання – протягом того часу, коли він хворів на туберкульоз, – Суд також може посилатися на весь період, протягом якого він утримувався, включаючи період до 11 вересня 1997 р.

188. Суд встановив, що заявник та п. Юсів вперше пройшли медичний огляд у березні та серпні 1995 р. відповідно при їх прийнятті до слідчого ізолятору. Не оспорювалось сторонами, що заявник пройшов його перше рентгенівське дослідження 15 березня 1995 р., яке показало відсутність легеневого туберкульозу. 11 липня 1997 р. заявник пройшов спеціальну терапію як особа, що мала контакт з хворим на туберкульоз. 18 вересня 1997 р. у нього також був виявлений легеневий туберкульоз у латентній формі. Йому було забезпечено відповідне лікування. Цього ж дня він пройшов додаткове медичне обстеження у Хмельницькому туберкульозному диспансері Міністерства охорони здоров'я України. Подальші

обстеження у цьому відділенні здійснювались 08 червня та 07 жовтня 1998 р. та 23 лютого 2000 р.

189. П. Юсів пройшов його перше рентгенівське дослідження 29 серпня 1995 р. та його легені були у нормальному стані (див. § 91 вище). Рентгенівські дослідження були пізніше проведені заявникові 16 червня 1996 р., 07 серпня та 24 листопада 1997 р., 10 лютого, 05 травня, 23 вересня 1998 р., 11 січня, 15 липня, 15 жовтня 1999 р. та 21 лютого та 13 червня 2000 р. (див. § 94 вище). П. Юсєв був обстежений 20 серпня 1996 р., 14 лютого, 04 липня, 24 листопада 1997 р., 10 лютого, 05 травня, 23 вересня 1998 р., 11 січня, 15 липня 1999 р., 01 березня, 13 червня 2000 р. Обстеження рентгеном 20 серпня 1996 р. та 14 лютого 1997 р. підтвердило, що його легені та серце знаходяться у доброму стані. Рентгенівське обстеження 11 липня 1997 р. виявило, що він хворіє на легеневий туберкульоз. 23 липня 1997 р. пульмонолог Хмельницького туберкульозного диспансеру МОЗ України підтвердило цей діагноз. Цього ж дня п. Юсів отримав необхідне медичне лікування. 08 червня та 07 жовтня 1998 р. він пройшов додаткові обстеження у відділенні. Відповідно до медичних рапортів від 06 березня та 09 червня 2000 р., стан здоров'я п. Юсєва покращився та симптоми туберкульозу зникли (див. § 95 вище).
190. Суд далі зауважує, що відповідно до тюремних записів заявник та п. Юсів знаходились в одній камері у період між 18 листопада 1996 р. та 23 квітня 1997 р. та потім з 04 листопада 1997 р. до 09 червня 1998 р. (див. § 99 та § 100 вище). Цей запис не повністю співпадає із свідченнями заявника, який сказав делегатам, що він утримувався з п. Юсєвим з 03 лютого до 04 липня 1997 р. (див. § 34 вище), або начальника слідчого ізолятору, який заявив, що 2 ув'язнених знаходились у одній камері до 04 липня 1997 р., коли регулярний медичний огляд виявив у п. Юсєва туберкульоз легенів (див. § 53 вище). У тих межах, де усні докази та тогочасні записи слідчого ізолятору конфліктують, Суд надає перевагу останнім, як, вірогідно, більш акуратним та, таким чином, вважає, що заявник знаходився у окремо від п. Юсєва з 23 квітня 1997 р. Суд далі не вважає достовірними свідчення заявника, що протягом цього періоду вони утримувались в одній камері, коли п. Юсєв був вже хворий. Фактично, останнє рентгенівське дослідження 14 лютого 1997 р. не показало патологічних змін у легенях. І тільки 04 липня 1997 р. рентген виявив інфільтрацію у його верхній правій легені. Наступного тижня, 11 липня 1997 р., діагноз п. Юсєва на легеневий туберкульоз був підтверджений та 23 липня 1997 р. він почав проходити курс інтенсивної хіміотерапії. Суд підкреслює у зв'язку із цим, що туберкульоз у п. Юсєва був виявлений більше ніж через два місяці після того, як він знаходився разом із заявником у одній камері. Теоретично можливо, що п. Юсів хворів на туберкульоз під час знаходження у камері із заявником і до виявлення туберкульозу 11 липня 1997 р. Суд зауважує, що відповідно до висновку незалежної медичної експертизи п. Юсєв та заявник хворіли на два різних типи туберкульозу та п. Юсєв не хворів на активну форму туберкульозу (див. § 91 вище).
191. Суд далі зауважує, що патологічні зміни у верхній правій легені заявника були виявлені першого разу під час обстеження 07 серпня 1997 р. (див. § 91 вище), більше ніж через 3 місяці після того, як він був переведений в окрему камеру від п. Юсєва; факт, що він хворіє на туберкульоз, був офіційно встановлений 18 вересня 1997 р. Цього ж дня він почав проходити курс інтенсивної хіміотерапії. Дату, коли у заявника було виявлено туберкульоз, підтвердив начальник слідчого ізолятору (див. § 53 вище).
192. Посилаючись на ці обставини, Суд не вважає правдоподібними аргументи заявника та його матері, що заявник був інфікований п. Юсєвим. Він відзначає щодо цього, що у відповідності до медичного рапорту заявник та п. Юсєв хворіли на 2 різні форми туберкульозу: заявник хворів на фокусний туберкульоз, п. Юсєв – на

інфільтративний. Більше того, Суд звертає увагу на медичний рапорт, у якому йдеться про те, що п. Юсєв не хворів на активну форму туберкульозу, не виділяв мікробактерії туберкульозу та, таким чином, не являв епідеміологічної небезпеки.

193. Суд приймає аргумент Уряду, який підтримано медичним рапортом (див. § 91 вище), що заявник та п. Юсєв отримували відповідне та адекватне медичне лікування. Таким чином, можна вважати достовірними дослідження медичної комісії, що протягом 2-ого періоду, коли п. Юсєв та заявник знаходились у одній камері (з 04 листопада 1997 р. до 09 липня 1998 р.) – 4 місяці після того, як у п. Юсєва був виявлений туберкульоз та після початку його лікування, та після 1,5-2 місяців після того, як у заявника був виявлений туберкульоз та розпочалось його лікування, – ризик отримання хвороби заявником від п. Юсєва був дуже незначним.
194. Суд додає, що відповідно до медичної документації, яку він отримав, та результатів дослідження, здійсненого медичною комісією (див. § 91 вище), умови по догляду за станом здоров'я заявника та п. Юсєва були задовільними та, крім того, вони знаходились під постійним медичним наглядом.
195. У світлі цих обставин Суд вирішив, що заявник не був об'єктом жорстокого поводження, яке заборонено ст. 3 Конвенції, в частині його хвороби на туберкульоз у слідчому ізоляторі м. Хмельницького.
196. Таким чином, не було порушення ст. 3 Конвенції в цій частині.

III. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

197. Суд вважає скарги заявника, що він не мав можливостей для отримання додаткових посилок із їжею від його матері та отримання двохгодинних візитів від його родичів, такими, що підпадають під статтю 8 Конвенції, яка передбачає таке:
  - “1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції.
  2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб”
198. Перш за все Суд повторює, що Конвенція діє для всіх Договірних Сторін виключно стосовно тих подій, які відбулись після набуття чинності Конвенцією стосовно цієї Сторони. Суд відповідно має юрисдикцію перевіряти скарги заявника настільки, наскільки вони стосуються періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набула чинності для України.
199. З тюремних реєстрів виявляється, що заявник отримував посилки від його матері 27 лютого, 27 березня, 26 квітня 1996 р. Більше того, він отримував бандеролі від неї 27 травня, 31 липня, 02 жовтня, 5 грудня 1996 р., 05 лютого, 11 квітня, 04 червня, 04 серпня, 06 жовтня, 10 грудня 1997 р. та 10 лютого, 14 квітня 1998 р. (див. § 93 вище). Суд зауважує, що кількість посилок або бандеролей, які могли бути надіслані заявникові його родиною, ніколи не була обмежена в наслідок покарання, застосованого до заявника адміністрацією слідчого ізолятору.
200. Суд вважає, що обмеження кількості посилок та бандеролей, які було дозволено отримувати заявнику, та обмеження 2-х годинних візитів від його родичів втручаються в право заявника на повагу до його кореспонденції, яке гарантоване

параграфом 1 статті 8 Конвенції та що ці обмеження можуть бути виправдані, тільки якщо були виконані умови параграфу другого цієї статті.

201. Насамперед, Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене “відповідно до закону”. Цей вираз, по-перше, вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе, а також, це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах “Круслін проти Франції” та “Ювіг проти Франції” від 24 квітня 1990 р., серія А №176-А, с.20, § 27, і серія А №176-В, с.52, § 26, відповідно).
202. Уряд в своїх письмових зауваженнях звертається до Закону. В свах додаткових зауваженнях Уряд додає посилання на Виправно-трудоий кодекс (“Кодекс”), Інструкцію та Тимчасове положення (див. § 158 вище).

А. Період між 11 вересня 1997 р. та липнем 1999 р.

203. Суд зауважує, що Закон регулює умови утримання доки вирок не вступить у законну силу. Як виявляється з тверджень свідків заслуханих делегатами Суду протягом їх візиту та документів направлених Урядом, що після того як вирок вступає у законну силу, умови утримання осіб, які засуджені до смертної кари, в основному регулювалися Інструкцією, яка була видана Міністерством юстиції, Генеральним прокурором та Верховним Судом (див. § 112 вище). Проте, Кодекс визначає загальні умови умов утримання (див. §§ 121-126 вище).

1. Виправно-трудоий Кодекс

204. Суд зауважує, що хоча Кодекс відповідає другій вимозі щодо фрази “у відповідності із законом”, а саме цей закон є доступним, не виконується третя вимога, а саме, що закон повинен бути передбачуваним що стосується суті та природи застосовуваних заходів.
205. Суд зазначає, що Уряд звертається до частини 3 статті 41 Кодексу, згідно з якою “засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік” (див. параграф 85 вище). Однак це положення є частиною статті 41, яка встановлює правила стосовно отримання посилок та бандеролей осіб, засуджених до позбавлення волі. Суд погоджується з тим, що було б незрозумілим, якби особи, засуджені до смертної кари, включались до осіб, засуджених до позбавлення волі, в сенсі Кодексу, оскільки смертна кара застосовується стосовно злочинців, щодо яких вважається неможливим перевиховання шляхом позбавлення волі. Суд зауважує, що правова позиція є більш зрозумілою в другому параграфі статті 41 Кодексу, яка встановлює, що “засудженим, які відбувають позбавлення волі в тюрмах, одержання посилок і передач не дозволяється”. В цій справі заявник був постійно ув'язнений в Сімферопольському слідчому ізоляторі, а не у виправно-трудоий колонії, не у виховно-трудоий колонії чи у виправно-трудоий колонії-поселенні, як зазначено в першій та четвертій частинах цієї статті.
206. В світлі цих обставин Суд доходить висновку, що обмеження, які були накладені Кодексом, згідно з зауваженнями Уряду, не були передбачуваними, щоб відповідати вимогам другого параграфу статті 8 Конвенції, оскільки заявник не міг знати з впевненістю, чи застосовуються до нього обмеження, встановлені Кодексом, стосовно кількості посилок та бандеролей, які ув'язненим дозволено було отримувати від родичів.

2. Інструкція

207. Суд зауважує, що встановленим фактом є те, що Інструкція є внутрішнім документом, який не доступний громадськості: Уряд надав Судові тільки її частину.
208. Суд зазначає, що в цих обставинах не можна говорити, що втручання в право заявника стосовно його кореспонденції здійснювалось “у відповідності із законом”, як того вимагає параграф 2 статі 8 Конвенції. Дійсно, Інструкція була замінена на Тимчасове положення, затверджене Державним Департаментом з питань виконання покарань 25 червня 1999 року наказом № 72 та зареєстроване 1 липня 1999 року під № 426/3719 Міністерством юстиції України, яке набуло чинності 11 липня 1999 року і яке було публічним. Однак Тимчасове положення не застосовується до фактів, які відбулись до 11 липня 1999 року.
209. Таким чином, відбулось порушення ст.8 Конвенції у період між 11 вересня 1997 р. до 11 липня 1999 р.

В. Період після 11 липня 1999 р.

210. Суд зауважує, що скарга заявника з початку стосувалась періоду до 11 липня 1999 р., коли він мав право отримувати дві бандеролі на рік (див. § 113 вище), та він не скаржився на те, що його кореспонденція контролювалась після цієї дати.
211. Проте, приймаючи до увагу важливість контактів між ув'язненими, яких засуджено до смертної кари, та їх родинами, вважається необхідною перевірка тих обмежень, які накладені Тимчасовим Положенням, у відповідності до яких заявникові було дозволено отримувати 6 посилок та 3 бандеролі на рік.

Вважається, що таке обмеження становить втручання у право на повагу до кореспонденції. Таке втручання відбувається “відповідно до закону”, а саме Тимчасового Положення, та може бути розцінене як таке, що переслідує законну мету “попередження безпорядків або злочинності”, приймаючи до уваги інтерес адміністрації слідчого ізолятору, щоб небезпечні для тюремної охорони речі не були контрабандно переправлені ув'язненим.

212. Стосовно необхідності такого втручання Суд має взяти до уваги логічну проблему, яка включає обробку необмеженої кількості посилок, що прибуватимуть до великої пенітенціарної установи, в цій справі в установі утримувалось більше 3 тисяч в'язнів. Надання дозволу ув'язненим на отримання необмеженої кількості посилок чи бандеролей має тягнути за собою велику кількість роботи частини персоналу слідчого ізолятору для контролювання кожної посилки з точки зору збереження безпеки слідчого ізолятору. Режим охорони всередині слідчого ізолятору має на меті захист суспільства від небезпечних злочинців, а також захист самих ув'язнених всередині. Адміністрація слідчого ізолятору в зв'язку із цим мала законний інтерес захистити безпеку засобом, який би зменшив або лімітував ризик небезпеки. В той же час має бути дотриманий необхідний баланс між інтересами безпеки і повагою до права ув'язненого підтримувати контакти із зовнішнім світом.
213. В цій справі Суд зауважує, що можливість отримувати посилки чи бандеролі кожні шість тижнів може бути розцінена як такий баланс, беручи до уваги, що адміністрація слідчого ізолятору забезпечує одяг, їжу та медикаменти для всіх ув'язнених протягом позбавлення волі. На додаток Суд посилається на свідчення Уряду, що немає обмежень для родичів надсилати ув'язненим гроші, щоб придбати продукти харчування в магазині слідчого ізолятору.
214. На фоні цих обставин та маючи на увазі межі розсуду, що має Уряд при врегулюванні в'язничного життя, Суд зауважує, що заходи були пропорційні меті запобігання заворушенням та злочинам.

215. Таким чином, не відбулося порушення ст. 8 Конвенції відносно періоду, який мав місце після 11 липня 1999 р.

IV. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТ. 13 КОНВЕНЦІЇ

216. Заявник скаржився що більше 8 місяців він не мав можливості на візит нотаріуса із метою засвідчення його підпису на довіреності.

217. Суд розуміє цю частину заяви як скаргу, що в результаті відмови від надання дозволу на візит нотаріуса заявник не мав можливості надати засвідчену довіреність своєму представникові та, таким чином, був обмежений в отриманні належного доступу до ефективного засобу захисту у відношенні до скарг відповідно до Конвенції. Тому вважається за необхідне розглянути скаргу у рамках ст.13 Конвенції, яка встановлює:

“Кожний, чії права і свободи, викладені у цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинено особами, які діяли як офіційні особи.”

218. Заявник наголосив, що проблеми, які виникли у зв'язку із його зверненням до начальника слідчого ізолятору засвідчити його представника були штучними, оскільки начальник слідчого ізолятору завжди засвідчував довіреності осіб, які засуджені до смертної кари.

219. Уряд заявив, що протягом 1997 р. мати заявника неодноразово запитувала начальник слідчого ізолятору засвідчити довіреність її сина представникові, щоб він міг діяти від його імені у кримінальному провадженні, в результаті якого він знаходився у в'язниці. Оскільки начальник слідчого ізолятору не був компетентним розглядати такі запити, справа була передана до обласного суду Хмельницької області, який 10 грудня 1997 р. дозволив візит нотаріуса до заявника. Такий візит відбувся 10 лютого 1998 р.

220. Суд зауважує, що згідно тверджень заявника, його мати надавала запит про дозвіл на візит нотаріуса до слідчого ізолятору. Він особисто не звертався у письмовій формі із заявами щодо цього візиту – тільки усно. На момент візиту делегатів заявник підтвердив, що дозвіл на візит нотаріуса від адміністрації слідчого ізолятору не надавався та був наданий лише після рішення обласного суду та що нотаріус відвідав його 02 лютого 1998 р. Він скаржився, що рішення суду було винесене 10 грудня 1997р., а дозвіл було надано тільки через два місяці. Він стверджував, тим не менше, що ця затримка не спричинила йому ніякої шкоди (див. параграф 41).

221. Враховуючи ці обставини, Суд прийняв рішення, що згадана ситуація не може розглядатися як порушення права заявника на ефективні засоби судового захисту.

222. Відповідно не було порушення статті 13 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 41 КОНВЕНЦІЇ.

223. Стаття 41 Конвенції проголошує:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію “

224. Мати заявника від імені свого сина вимагала 90 000 гривень за нематеріальну шкоду, спричинену її сину і їй через емоційні страждання. Вона також вимагала 38 270 гривень на відшкодування судових витрат та затрат на подорожі та адміністративний розгляд, здійснений після кримінального судочинства національними судами та під час розгляду інституціями Конвенції.

П.Воскобойніков, зі своєї сторони, вимагав 24 000 грн. за моральну шкоду і 16 040 грн. на відшкодування витрат.

225. Уряд визнав вимоги про відшкодування моральної шкоди необґрунтованими, зазначаючи, що ні мати заявника, ні п.Воскобойніков не брали особисто участь в судових розглядах. Їхні вимоги про компенсацію за негативні переживання, зумовлені стражданням матері заявника, батька, бабусі через зараження заявника туберкульозом, та вимоги п.Воскобойнікова компенсувати йому моральну шкоду, спричинену державними органами, коли він діяв як представник заявника, були відхилені.

Щодо компенсації нематеріальної шкоди, яку вимагав заявник, то Уряд переконував, що сума в значній мірі перебільшена і не підтверджується ніякими доказами, якими заявник обґрунтував моральне страждання внаслідок порушення Конвенції. Уряд просив Суд на справедливій основі визначити суму компенсації, беручи до уваги покращення умов тримання заявника та враховуючи економічну ситуацію на Україні.

226. Уряд далі зазначив, що ані мати заявника, ані п.Воскобойніков не надали жодних документів, які б підтвердили, що витрати, які вимагались ними, були насправді. Більш того, Уряд вважав, що сума, обчислена ними, була неточною. Мати заявника не надала жодних доказів про витрати, понесені нею на допомогу захисника – п. Островського. Уряд стверджував, що немає підтверджень того, що робота, виконана цим захисником, має відношення до процедури розгляду органами Конвенції чи до розгляду національними установами для попередження чи відновлення порушення Конвенції. Крім того, не було жодних доказів, що мати заявника мала якесь законне зобов'язане оплати ці кошти.

227. У відповідь на зауваження Уряду мати заявника змінила свої вимоги про справедливую сатисфакцію за період з 1 березня 1995р. по 9 вересня 1999р.(дня, коли колишній представник заявника пред'явив свої вимоги на справедливую сатисфакцію) в сумі 13 281 460 грн. за нематеріальну шкоду, спричинену її сину емоційними та психологічними стражданнями, 10 017 460 грн. за моральну шкоду, спричинену їй через власні страждання і негативний вплив на її приватне життя, і 600 000 грн. за нематеріальну шкоду, нанесену членам сім'ї заявника в зв'язку з емоційним стражданнями через незаконне засудження заявника та зараження його туберкульозом. Вона також далі просила 1 150 000 для компенсації нематеріальних збитків внаслідок погіршення здоров'я заявника та членів його сім'ї. Оскільки це стосувалось і матеріальних збитків, вона просить 42 390 гривень.

Більш того, за період після 9 вересня 1999р. вона вимагає 82 125 грн. для покриття моральної шкоди, спричиненої її сину та його сім'ї фізичними стражданнями, 16 425грн. за нематеріальну шкоду, спричинену погіршенням її здоров'я та здоров'я заявника. Вона також вимагає 26 530 грн. для відшкодування матеріальних збитків.

228. Суд, беручи до уваги одержані докази щодо скарги заявника про порушення ст.ст.3 і 8 Конвенції, вважає, що йому спричинено певну нематеріальну шкоду в зв'язку з загальними умовами тримання і обмеженням органами влади його права на повагу приватного та сімейного життя та права на кореспонденцію (див. §118). Об'єктивно оцінюючи дану шкоду, Суд зобов'язує сплатити заявнику EUR 2000 як компенсація нематеріальної шкоди та будь-який податок, який може бути справлений з цієї суми.

ВІДСОТКИ У РАЗІ НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

229. Суд вважає, що процент, який нараховуватиметься у випадку невиконання коштів за цим рішенням, повинен ґрунтуватися на річній процентній ставці, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського Центрального банку плюс три відсоткових пункти (див. рішення у справі "Крістін Гудвін проти Об'єднаного Королівства", заява №28957/95, 3 липня 2002 р., § 124).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

230. *Відхиляє* попередні зауваження Уряду;

231. *Постановляє*, що було порушення ст. 3 Конвенції щодо умов утримування у яких знаходився заявник у камері смертників;

232. *Постановляє*, що не було порушення ст.3 Конвенції щодо заявленого поганого поведіння по відношенню до заявник у тюрмі м. Хмельницького у зв'язку із його зараженням туберкульозом;

233. *Постановляє*, що було порушення ст. 8 Конвенції щодо права заявника на повагу до його приватного та сімейного життя та його кореспонденції щодо зазначеного періоду з 11 вересня 1997 р. до 11 липня 1999 р.

234. *Постановляє*, що не було порушення Конвенції стосовно права заявника на повагу до його приватного та сімейного життя та його кореспонденції у період після 11 липня 1999 р.;

235. *Постановляє*, що не відбулось порушення ст. 13 Конвенції;

236. *Постановляє*

а) що Держава-відповідач повинна сплатити заявникові протягом 3-х місяців з моменту набуття чинності рішенням відповідно до ст. 44 § 2 Конвенції, 2000 ЕВРО (дві тисячі ЕВРО) у покриття моральної шкоди, які повинні бути конвертовані в українські гривні за курсом на дату сплати, а також будь-який податок, який може бути утриманий;

б) що по закінченні вищезазначеного 3-х місячного терміну, на зазначену суму буде нараховуватися простий відсоток у розмірі граничної ставки за кредитом Європейського Центрального Банку протягом всього періоду прострочення плюс 3 відсоткових пункти;

237. *Відхилив* інші вимоги заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською, повідомлено 29 квітня 2003 року згідно параграфу 2 і 3 статті 77 Регламенту.

Майкл О'Бойл – секретар
Ніколас Братза - Головуючий